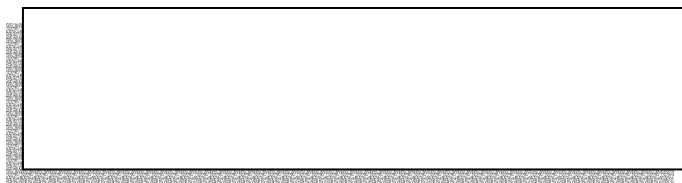
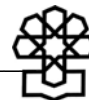

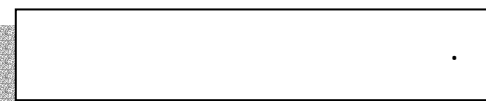
۱	چکیده
۱	مقدمه
۱	۱. مقایسه قانون جدید با قانون قدیم
۲	۱-۱. ملاحظات شکلی
۲	الف) کلیات
۳	ب) اختراعات
۵	ج) علائم تجاری
۶	۱-۲. ملاحظات ماهوی
۶	الف) اختراعات
۱۸	ب) نشان‌های تجاری
۲۷	۲. ارزیابی قانون جدید
۲۷	۲-۱. فواید و محاسن قانون جدید
۳۳	۲-۲. انتقادات وارد بر قانون جدید
۳۵	۲-۳. مقایسه قانون جدید با مقررات سایر کشور
۳۶	۲-۴. بررسی چگونگی پذیرش اختراع و ثبت آن
۳۶	الف) شیوه اعلامی
۳۷	ب) شیوه تحقیقی
۳۸	ج) مقایسه شیوه‌های فوق
۳۸	۲-۵. حقوق مخترعین خارجی
۳۹	۲-۶. اداره مالکیت صنعتی
۴۱	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۴۱	منابع و مأخذ

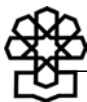
یکی از الزامات توسعه دانش و فناوری و نهادینه شدن سرمایه‌های فکری بجای سرمایه‌های فیزیکی فراهم نمودن زیرساخت حقوقی آن است. قانون ثبت اختراعات و طرح‌های صنعتی و علائم تجاری یکی از قوانین پایه‌ای این رویکرد به دانش و نوآوری است. گزارش حاضر با بررسی تطبیقی قانون جدید که در سال ۱۳۸۶ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید با قانون سابق که مصوب سال ۱۳۱۰ بود از ابعاد مختلف به ویژگی‌های نظام حقوقی جدیدی که بر این موضوع مترتب گشته است می‌پردازد. از این حیث در این گزارش ابعاد شکلی و ماهوی قانون در سه بخش اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری مورد توجه قرار گرفته است.

سرانجام پس از تلاش‌ها و اصرارهای فراوان مجامع علمی، اقتصادی و...، مجلس قانونگذاری در تاریخ ۱۳۸۶/۸/۷ اقدام به تصویب قانونی جدید در مورد علائم و اختراعات کرد و در آن چنانکه خواهیم دید، علاوه بر به روز کردن مقررات قانون سال ۱۳۱۰، عناوین جدیدی را مانند طرح‌های صنعتی، نام‌های تجاری و... در مقررات مربوط به مالکیت صنعتی داخل کرده است. در این گزارش، چنانکه در فهرست مطالب نیز مشهود است، مقررات قانونی جدید از لحاظ شکل و محتوا با قانون قدیم مورد مقایسه قرار گرفته و نکات قوت و ضعف آن به طور مختصر بررسی شده است. همچنین شیوه‌های پذیرش و ثبت اختراع مطالعه شده و حقوق مخترعین خارجی و حدود حمایت از آنان به علاوه نقش اداره مالکیت صنعتی در فرآیند ثبت علائم و اختراعات و دیگر موارد مربوط به مالکیت صنعتی از نظر تکالیف اداره مزبور بررسی شده است و در موارد فوق اجمالاً به مقایسه قانون جدید با مقررات سایر کشورها پرداخته شده است.

نظر به اینکه قانون جدید هم از نظر شکل و هم محتوا با قانون قدیم متفاوت است در نتیجه جهت مطالعه مناسب است هر یک از موارد فوق به طور جداگانه مورد بررسی قرار گیرد، منظور از مسائل

و موضوعات شکلی، تشریفات و آیین ثبت و شیوه اعتراض و دفاع از حقوق ثبت شده است و منظور از موضوعات محتوایی و ماهوی حدود حقوق متعلق به ثبت‌کننده و استثنایها و ضمانت اجراهای مربوط به حقوق مزبور و شرایط حمایت از حقوقی که به ثبت‌کننده تعلق می‌گیرد و موضوعاتی مانند اینهاست:

- .

این بخش نیز نظر به اینکه تفاوت‌های موجود در قانون، برخی مشترک دو عنوان اختراعات و علائم است و برخی نیز مربوط به هر یک از آنها می‌شود، در نتیجه مناسب دیده شده ابتدا در بند نخست (کلیات) موارد مشترک و سپس به‌طور جداگانه به تفاوت‌های هر یک از موارد فوق پرداخت.

(

مهم‌ترین تفاوت‌های شکلی قانون جدید و قانون قدیم را می‌توان به شرح ذیل احصا کرد:

۱. قانون جدید به استناد اصل هشتاد و پنجم قانون اساسی و به‌طور موقت (پنج‌ساله) تصویب و به‌موقع اجرا گذاشته می‌شود، درحالی که قانون قدیم، دائمی بوده است.

۲. طرح‌های صنعتی، علائم جمعی، نام‌های تجاری، مجوزهای اجباری (ماده (۱۷) قانون جدید) در قانون قدیم مشمول حمایت یا استثنا از حمایت نبوده‌اند.

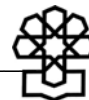
۳. افزایش مواد قانون جدید از ۵۱ ماده به ۶۶ ماده و جابجایی جایگاه اختراعات و علائم، به‌طوری که ابتدا اختراعات و سپس علائم مورد نظر قرار گرفته‌اند.

۴. پذیرش و ثبت علائم و اختراعات در قانون قدیم به‌ترتیب در دفتر محکمه ابتدایی تهران (ماده

(۶) قانون قدیم) و اداره ثبت اسناد تهران (ماده (۲۶) قانون قدیم) پیش‌بینی شده بود و متعاقباً وظایف مزبور به اداره ثبت شرکت‌ها و مالکیت صنعتی (به‌موجب قانون وظایف ثبت شرکت‌ها و مالکیت صنعتی و تشکیلات آن مصوب ۱۳۲۷) واگذار شد. در قانون جدید پذیرش و ثبت علائم و اختراعات به‌موجب مواد (۶) و (۳۳) قانون جدید به اداره مالکیت صنعتی واگذار شده است.

۵. به‌موجب ماده (۶۲) قانون جدید، در صورت وجود مقررات معارض با قانون در معاهدات بین‌المللی که ایران به آنها پیوسته یا می‌پیوندد، مقررات معاهدات مزبور قابل اجرا خواهد بود. این موضوع در قانون قدیم نیامده بود و ماده (۹) قانون مدنی نیز صرفاً معاهدات مزبور را در حکم قانون می‌داند، هر چند که از لحاظ نظری اساتید حقوق مقررات معاهدات بین‌المللی را حاکم بر قوانین داخلی می‌دانند، اما تصریح انجام گرفته در ماده (۶۳) بسیار بجا و قابل تأیید است.

۶. تخصیص شعب خاصی از دادگاه‌های عمومی تهران برای رسیدگی به اختلافات ناشی از اجرای قانون جدید، به‌موجب ماده (۵۹)، از دیگر تغییرات صورت گرفته در قانون جدید است. در واقع در قانون

سابق صرفاً اشاره به رسیدگی به دعاوی حقوقی و جزایی در محاکم تهران شده بود، هرچند که جرم در خارج از تهران واقع شده بود (ماده (۴۶) قانون قدیم)، اما قانون جدید به موجب مقررده موضوع ماده (۵۹) در صدد تخصصی نمودن رسیدگی به اختلافات ناشی از حقوق مالکیت فکری بوده است.

۷. به موجب مواد (۱۹) و (۳۸) قانون قدیم، رسیدگی به دعاوی مربوط به علائم تجاری و اختراعات باید طبق اصول محاکمات تجارتي به عمل آید. این مقررده به موجب قانون آیین دادرسی مدنی و بازرگانی مصوب ۱۳۱۸ نسخ ضمنی شده بود و در قانون جدید نیز صرف نظر از مطلب مذکور در بند اخیر چنین حکمی وجود ندارد، هرچند که عملاً رسیدگی به دعاوی مدنی و بازرگانی یکسان است.

(

این موارد عبارتند از:

۱. در قانون قدیم به موجب ماده (۳۱) ناظر بر ماده (۷) در صورتی که اظهارنامه ثبت اختراع رد می شد، متقاضی ظرف ده روز از تاریخ ابلاغ می توانست به دادگاه اعتراض کند، به موجب ماده (۵۹) قانون جدید مهلت اعتراض به دو ماه افزایش یافته است.

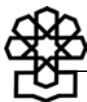
۲. در قانون قدیم به موجب مواد (۳۲) و (۳۴) هزینه های مربوط به ثبت اختراع در متن قانون آمده بود، در قانون جدید به موجب ماده (۶۴) این امور به آیین نامه واگذار شده و امکان تجدیدنظر در آن در هر سه سال پیش بینی شده است. این امر قابل تأیید و بهتر از شیوه سابق است، زیرا با توجه به مراحل مختلف قانونگذاری و طولانی بودن آن، این تدبیر بسیار مناسب و در جهت حفظ منابع مالی دولت و سازمان مالکیت صنعتی است.

۳. به موجب ماده (۴۰) قانون قدیم در خصوص انتقال مالکیت یا هرگونه معامله دیگر در خصوص اختراع را علاوه بر ثبت در دفتر اختراعات، منوط به تنظیم سند رسمی نموده بود، در قانون جدید با توجه به بند «د» ماده (۵) و ماده (۴۸)، ثبت موارد مزبور در اداره مالکیت صنعتی کافی بوده و نیاز به تنظیم سند رسمی ندارد و به نظر می رسد از نظر تسهیل در موارد مزبور قابل تأیید و بهتر از شیوه سابق است.^۱

۴. به موجب ماده (۱۹) قانون جدید، بهره برداری از اختراع ثبت شده، منوط به صدور پروانه بهره برداری از دستگاه یا دستگاه های زیربط است، در حالی که در قانون قدیم و آیین نامه آن چنین امری پیش بینی نشده بود (برای توضیح تفصیلی در خصوص ماده (۱۹) به صفحه ۲۴ تا ۲۷ این

---

۱. ماده (۴۸) قانون جدید صریحاً انتقال مالکیت را منوط به درخواست کتبی کرده است و تشریفات دیگری مانند ماده (۴۰) قانون قدیم مقرر نکرده و به نظر می رسد با توجه به ماده (۱۲۸۷) قانون مدنی ثبت درخواست و نشر آگهی توسط اداره مالکیت صنعتی خود نوعی سند رسمی است و البته این امر مانع از این نیست که طرفین، انتقال مالکیت را به وسیله سند رسمی در دفاتر اسناد رسمی انجام دهند، ولی با توجه به ماده (۴۸) این امر ضرورت ندارد.

مجموعه مراجعه فرمایید).

۵. به موجب ماده (۳۵) قانون قدیم، پرداخت اقساط مربوط به ثبت اختراع می‌بایست ظرف سه ماه اول سال انجام گیرد و در صورتی که در سه ماه دوم دو برابر حق ثبت پرداخت نمی‌شد، اعتبار ثبت اختراع ساقط می‌شد، در قانون جدید تأخیر تا مهلت ۶ ماهه با پرداخت جریمه امکان داشته و در غیر این صورت موجب بی‌اعتباری گواهینامه اختراع می‌شود.

۶. به موجب ماده (۷) قانون جدید، متقاضی ثبت اختراع می‌تواند تا زمانی که اظهارنامه او برای ثبت اختراع قبول نشده است آن را مسترد دارد، در قانون قدیم و آیین‌نامه آن چنین مقرره‌ای وجود نداشت.

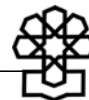
۷. به موجب ماده (۸) قانون جدید، اظهارنامه ثبت اختراع باید فقط به یک اختراع یا به دسته‌ای از اختراعات که مرتبط با یک اختراع کلی است اختصاص داشته باشد. در قانون قدیم نسبت به این امر حکمی وجود نداشت و صرفاً در ماده (۲۴) آیین‌نامه ذکر شده بود اظهارنامه باید به موضوع اصلی یک اختراع و موضوعات تفصیلی که مربوط به همان موضوع اصلی است محدود باشد.

۸. به موجب ماده (۹) قانون جدید، متقاضی می‌تواند ضمن تقدیم اظهارنامه، طی اعلامیه‌ای حق تقدم مقرر در کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی مورخ ۱۲۶۱ هجری شمسی (۲۰ مارس ۱۸۸۳ میلادی) و اصلاحات بعدی را درخواست کند. در قانون قدیم به علت عدم الحاق ایران به کنوانسیون مزبور در زمان تصویب آن چنین مقرره‌ای وجود نداشت.

مفهوم حق تقدم مذکور در ماده (۹) قانون جدید آن است که به موجب ماده (۴) کنوانسیون یاد شده متقاضی ثبت علامت یا اختراع یا ... می‌تواند ضمن تقاضای ثبت آنها، درخواستی مبنی بر حق تقدم ثبت اختراع یا علامت مزبور را نیز تقدیم دارد. در این صورت درخواست مزبور در مورد ورقه‌های اختراع و مدل‌های اشیای مصرفی، ۱۲ ماه و برای طرح‌های صنعتی و علائم تجارتي، ۶ ماه، حق تقدم ثبت در سایر کشورهای عضو کنوانسیون را خواهد داشت.

۹. الزام متقاضی ثبت برای اعلام شماره و تاریخ اظهارنامه اختراعی که در خارج از کشور تقدیم شده و تصاویر نامه‌ها و اختاریه‌ها و تصمیم‌هایی که درخصوص اظهارنامه‌های خارجی اتخاذ شده یا متقاضی دریافت کرده است (ماده (۱۰) قانون جدید). در قانون قدیم این موضوع پیش‌بینی نشده بود و صرفاً ماده (۲۲) آیین‌نامه آن (بند «۵») لازم دانسته بود که تاریخ و محل صدور و شماره ورقه اختراع خارجی در صورتی که برای آن در خارج از ایران گواهینامه اختراع صادر شده، در اظهارنامه درج شود.

۱۰. تأکید ماده (۱۱) قانون جدید در تعیین تاریخ تقاضای ثبت اختراع و نحوه محاسبه آن در ماده مزبور و ماده (۱۲) نیز از نوآوری‌های این قانون است و در قانون قدیم در مورد آن مقرره‌ای وجود نداشت. مشخص بودن تاریخ تقاضا از جهت شروع زمان حمایت و خاتمه آن و همچنین

شروع حق تقدم مذکور در ماده (۴) کنوانسیون پاریس و ماده (۹) قانون جدید و به علاوه معیار حل اختلاف در صورت بروز تعارض بین ثبت اختراعات همسان از سوی اشخاص مختلف حائز اهمیت است و گامی لازم و بسیار مفید در این زمینه به حساب می آید.

(

علائم تجاری به شرح ذیل است:

۱. به موجب تبصره ماده (۱) قانون قدیم، داشتن علامت تجاری اختیاری بود، مگر آنکه دولت در مواردی آن را اجباری بداند. در قانون جدید چنین مقرره‌ای وجود ندارد، با عنایت به اصول حقوقی به نظر می رسد فقدان چنین نصی دلالتی بر الزامی بودن داشتن علامت تجاری نیست، مگر آنکه حکمی قانونی در این خصوص مقرر شود. پس عدم ذکر مقرر مزبور هیچ گونه مشکلی ایجاد نخواهد کرد و حتی از باب اینکه امور بدیهی را ذکر نکرده مفیدتر است.

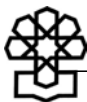
۲. به دلیل آنکه در زمان تصویب قانون قدیم، ایران به کنوانسیون پاریس ملحق نشده بود، به موجب ماده (۴)، حمایت از علائم تجاری مؤسسات خارجی، صرف نظر از ثبت آنها در ایران منوط به اقدام متقابل بود. لکن در قانون جدید با توجه به ماده (۳۴) و الحاق ایران به کنوانسیون یاد شده مقرر مزبور ذکر نشده است.

۳. به موجب ماده (۳۳) قانون جدید، اظهارنامه ثبت علامت علاوه بر سایر شرایط باید براساس طبقه بندی قابل اجرا یا طبقه بندی بین المللی باشد، در حالی که در قانون قدیم، مواد (۱۵) و (۲۱) آیین نامه صرفاً به طبقه بندی داخلی اشاره داشته و طبقه بندی بین المللی را لحاظ نکرده بود و این امر یکی از نکات قابل توجه قانون جدید است که طبقه بندی بین المللی کالاها و خدمات را پذیرفته است.

۴. در قانون قدیم، به موجب ماده (۱۷) و مواد (۵۱) تا (۶۰) آیین نامه، اعتراض به علامت تجاری قبل از ثبت آن و پس از انتشار آگهی مربوط به آن می بایست در دادگاه رسیدگی می شد، لکن در قانون جدید به موجب ماده (۳۷)، رسیدگی به اعتراض معترضین توسط اداره مالکیت صنعتی به عمل می آید و به علاوه مواعد مربوط به تسلیم اعتراض و سایر موارد نیز تغییر یافته و در متن قانون گنجانیده شده است.

۵. به موجب ماده (۲۲) قانون قدیم، هرگاه تا ۳ سال پس از ثبت علامت نسبت به آن اعتراضی نشده بود، دیگر امکان اعتراض وجود نداشت، مگر آنکه ثابت می شد ثبت علامت با علم تعلق آن به غیر صورت پذیرفته است. اما در قانون جدید اعتراض به علامت ثبت شده در ماده (۴۱) پیش بینی شده است، ولی مهلت ۳ ساله یاد شده ذکر نشده است و اگرچه مدتی طولانی از ثبت علامت حتی بیش از ۳ سال گذشته باشد، امکان درخواست ابطال آن با توجه به قانون جدید وجود دارد.

۶. هزینه ثبت علامت در قانون قدیم به موجب ماده (۱۵) با اصلاحات بعدی تعیین شده بود، لکن

در قانون جدید پیش‌بینی هزینه‌های مزبور به آیین‌نامه واگذار شده است و چنانکه گذشت، این شیوه قابل قبول‌تر است.

۷. ماده (۱۶) در قانون قدیم اشخاصی را که حق اعتراض به علامت، چه قبل از ثبت و چه بعد از ثبت آن داشتند، بیان کرده بود. اما مواد (۳۷) و (۴۱) قانون جدید هر ذینفع را محق درخواست ابطال ثبت یا جلوگیری از ثبت دانسته است. به نظر می‌رسد اقدامی لازم و ضروری انجام یافته است، چرا که ممکن است مقرر مزبور چنین تفسیر شود که به‌علت ذکر اشخاص خاص در ماده (۱۶) قانون قدیم، هر چند شخص ذینفع باشد دعوی او پذیرفته نشود.

. -

(

تغییرات ماهوی صورت گرفته در مقررات مربوط به اختراع در قانون جدید نسبت به قانون قدیم را می‌توان از دو نظر مورد ملاحظه قرار داد:

۱. تغییراتی که در مقررات سابق صورت گرفته که این موارد در بند «۱» مورد بررسی قرار گرفته است.

۲. ابداعات و نوآوری‌هایی که در قانون سابق مطلبی وجود نداشتند و صرفاً در قانون جدید این مقررات مورد شناسایی قرار گرفته‌اند. این موارد در بند «۲» مورد مطالعه قرار گرفته‌اند.

( )

در قانون قدیم تعریفی از اختراع و شرایط حمایت از آن به‌طور صریح و مشخص صورت نگرفته بود، بلکه صرفاً در مواد (۲۶) و (۲۷) هر قسم اکتشافات یا اختراع جدید را در شعب مختلف صنعتی یا فلاحی با توجه به رعایت شرایط و ثبت آن قابل حمایت می‌دانست. اما در قانون جدید اولاً در ماده (۱) اختراع تعریف شده است و آن را نتیجه فکر فرد یا افراد می‌داند که برای اولین بار فرآیند یا فرآورده‌ای خاص را ارائه می‌کند و مشکلی را در یک حرفه، فن، فناوری، صنعت و مانند آنها حل می‌کند.

در قانون قدیم «اکتشاف» به‌موجب مواد (۲۶) و (۲۷) قابل حمایت دانسته شده بود، ولی در قانون جدید با توجه به مواد (۱) و (۲) و نص صریح بند «الف» ماده (۴)، کشفیات از حیثه حمایت اختراع خارج شده است.

: عدم حمایت از کشفیات جدید به‌نظر می‌رسد با توجه به سرمایه‌گذاری و سعی و تلاشی که در پی بردن به آنها صورت می‌گیرد، قابل انتقاد به‌نظر می‌رسد. برخی نظام‌های حقوقی حمایت از آنها را پذیرفته و برخی نیز حمایتی به‌عمل نیاورده‌اند. مثلاً هرگاه کسی کشف کند که عصاره گیاهی

خاصی برای درمان بیماری مفید است، با توجه به مقررات قانون جدید امکان حمایت از این «کشف» وجود ندارد.^۱

در ماده (۲۷) قانون قدیم و بند «۳» ماده (۳۷) آن به اجمال شرایط ثبت اختراع بیان شده بود، ولی ماده (۲) قانون جدید به صراحت اختراعی را قابل ثبت می‌داند که حاوی ابتکار جدید و دارای کاربرد صنعتی باشد و در ادامه ماده اخیرالذکر و بخش اخیر بند «ه» ماده (۴)، ابتکار جدید و کاربرد صنعتی داشتن دقیقاً تعریف شده است.

تغییر عمده و قابل توجه دیگر در قانون جدید نسبت به قانون قدیم در زمینه مواردی است که به عنوان اختراع قابل ثبت نیستند. در ماده (۲۸) قانون سابق، نقشه‌های مالی، اختراعاتی که محل نظم عمومی یا منافی عفت باشد و فرمول‌ها و ترکیبات دارویی، از حیطه حمایت اختراع خارج بود. اما در قانون جدید موارد مزبور در ماده (۴) پیش‌بینی شده است.

: آنچه در بند «ه» ماده مزبور آمده است، در واقع با توجه به مواد (۱) و (۲)، فقدان یکی از شرایط اختراع دانستن فرآورده یا فرآیند است که به نظر می‌رسد نیازی به ذکر آن نیز نبوده، ولی از جهت اینکه در بخش اخیر آن «فن یا صنعت قبلی» تعریف شده، به جهت تبیین آنچه در ماده (۲) آمده قابل تأیید است.

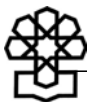
آنچه در بند «ج» ماده مزبور از شمول حمایت اختراع خارج شده، اقدامی مؤثر و ضروری بوده و یکی از نکات مثبت قانون جدید محسوب می‌شود که در قانون سابق هیچ اشاره‌ای نسبت به آن نشده بود.

در خصوص بند «ب» ماده مزبور شایان ذکر است، امروزه در کشورهای صنعتی و پیشرفته روش‌های تجاری به عنوان اختراع قابل ثبت دانسته شده^۲ و یکی از موارد مهم آن به کارگیری روش‌های مزبور در اینترنت و مبادلات الکترونیکی است و مباحث گسترده‌ای در خصوص تجارت الکترونیکی مطرح شده است. سایر موارد پیش‌بینی شده از جمله نظریه‌های علمی، روش‌های ریاضی و آثار هنری و... نیز از جمله موارد ضروری است که در قانون سابق به آنها اشاره نشده بود و اقدامی مثبت به نظر می‌رسد. در خصوص «کشفیات» سابقاً مطالب لازم ذکر شد.

به موجب بند «۴» ماده (۳۷) قانون قدیم، هرگاه تا ۵ سال از تاریخ صدور ورقه [گواهینامه] اختراع گذشته و اختراع استفاده عملی نشده بود، هر ذینفع می‌توانست از دادگاه تقاضای ابطال ورقه [گواهینامه] اختراع کند. در قانون جدید چنین مقرره‌ای ملاحظه نمی‌شود. ممکن است در مقام انتقاد

۱. البته موافقتنامه تربیس نیز کشفیات را مشمول حمایت از اختراع محسوب نکرده است.

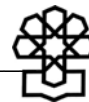
۲. جهت مطالعه در این خصوص به پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد یوسف خلج تحت عنوان حمایت از مالکیت فکری در شبکه‌های اطلاع‌رسانی الکترونیکی به راهنمایی دکتر محمود صادقی دفاع شده در زمستان ۱۳۸۴ دانشگاه تربیت مدرس دانشکده علوم انسانی مراجعه فرمایید.

از شیوه اتخاذ شده در قانون جدید در مورد عدم اعلام مورد مزبور در ذیل موارد ابطال گواهینامه اختراع بیان شود نظر به اینکه شیوه پذیرش و ثبت اختراع در کشور ما مبتنی بر شیوه اعلامی است،^۱ وجود نداشتن امر مزبور موجب جلوگیری دیگران از به‌کارگیری اختراع است و موجب محروم شدن مخترعین واقعی یک محصول از ثبت و بهره‌برداری آن می‌شود، با این توضیح که ممکن است اختراع ثبت شده شرایط یک اختراع واقعی را نداشته و صرفاً با اعلام متقاضی به ثبت رسیده و کاربردی نیز نداشته باشد و این امر موجب جلوگیری مخترع واقعی همان محصول از استفاده آن شود. در پاسخ به این ایراد می‌توان گفت: در چنین موردی اولاً ذینفع یا مخترع واقعی می‌تواند براساس ماده (۱۸) قانون جدید به دلیل کاربرد صنعتی نداشتن محصول مزبور ابطال آن را از دادگاه بخواهد. ثانیاً با پیش‌بینی اعطای مجوزهای اجباری در ماده (۱۷) قانون جدید، امکان محروم شدن جامعه از بهره‌برداری از اختراع مفید به حال جامعه منتفی می‌شود. در نتیجه با توجه به اینکه اختراعی که ثبت شده تا زمانی که به علت نداشتن شرایط حمایت که عبارت است از جدید بودن و کاربرد صنعتی، از طرف دادگاه ابطال نشده است، ابطال آن مبنی بر گذشت زمان، دلیل قابل قبولی به نظر نمی‌رسد و بنابراین ترتیب اتخاذ شده در قانون جدید مناسب‌تر و شایسته‌تر از قانون سابق است.

قانون سابق (تبصره ماده (۳۷)) اشعار می‌داشت: «هر اختراع یا هر تکمیل اختراع موجودی که قبل از تاریخ تقاضای ثبت خواه در ایران و خواه در خارجه در نوشتجات یا نشریاتی که در دسترس عموم است شرح و یا نقشه آن منتشر شده یا به مورد عمل یا استفاده گذارده شده باشد اختراع جدید محسوب نمی‌گردد». در بخشی از بند «ه» ماده (۴) قانون جدید در این رابطه می‌خوانیم: «...فن یا صنعت قبلی عبارت است از هر چیزی که در نقطه‌ای از جهان از طریق انتشار کتبی یا شفاهی یا از طریق استفاده عملی و یا هر طریق دیگر، قبل از تقاضا و یا در موارد حق تقدم ناشی از اظهارنامه ثبت اختراع، افشا شده باشد...». در واقع، صرف‌نظر از چگونگی بیان مطلب در قانون قدیم، قانون جدید گامی در این خصوص برداشته و آن اینکه در کنار موارد ذکر شده در قانون، انتشار شفاهی یا افشای موضوع اختراع به هر صورت را موجب آن دانسته که امکان ثبت اختراع به دلیل فقدان شرط جدید بودن آن پذیرفته نشود، ضمن اینکه در قانون جدید شرط «در دسترس عموم بودن» مذکور در قانون سابق نیز ذکر نشده است و این امر بدان معناست که انتشار موضوع اختراع در محافل علمی یا مانند آن نیز می‌تواند موجب عدم پذیرش اختراع ادعایی به‌عنوان اختراع جدید باشد. شیوه نگارش و تدابیر حقوقی اتخاذ شده در قانون جدید در مقایسه با قانون قدیم مفید و ضروری به نظر می‌رسد. در قانون جدید، در ادامه بند «ه» ماده (۴) آمده است: «...در صورتی که

۱. درخصوص شیوه اتخاذی در ثبت اختراع در قانون جدید و ماده (۱۲) آن در مباحث بعدی صحبت می‌شود.

افشای اختراع ظرف مدت شش ماه قبل از تاریخ تقاضا یا در موارد مقتضی قبل از تاریخ حق تقدم اختراع صورت گرفته باشد، مانع ثبت نخواهد بود...». این موضوع در قانون سابق مورد اشاره قرار نگرفته بود و به موجب آن هرگاه بیش از ۶ ماه از تاریخ انتشار و افشای اختراع نگذشته یا در مورد حق تقدم (که مهلت ۱۲ ماهه به موجب ماده (۴) کنوانسیون پاریس دارد) بیش از ۶ ماه از تاریخ افشا سپری نشده باشد، مانعی برای ثبت اختراع وجود ندارد. در واقع در این مورد قانونگذار این امر را مبتنی بر این دانسته که اختراعی که تقاضای ثبت آن می‌شود، هر چند که قبلاً افشا شده است، ولی نظر به اینکه در مهلت ۶ ماهه تقاضایی برای ثبت آن نشده است، پذیرش ثبت آن بلا مانع بوده و این امر مانع جدید دانستن اختراع متقاضی نمی‌شود.

در حقیقت حمایت از اختراع منوط به ثبت آن است و تا زمانی که ثبت نشده است، قابل حمایت نیست و شرط جدید بودن نیز با توجه به توضیحات فوق، با افشای اختراع تا زمانی که ۶ ماه از تاریخ آن سپری نشده باشد، منتفی نمی‌شود. البته شرط اخیر مربوط به مواردی است که افشا از ناحیه شخص یا اشخاصی غیر از متقاضی ثبت صورت گرفته باشد و الا هرگاه متقاضی ثبت همان شخص باشد که آن اختراع را افشا ساخته است، به نظر می‌رسد مانعی برای ثبت هر چند پس از گذشت مدت شش ماه وجود ندارد. البته این امر در قانون ذکر نشده است و امکان ابراز نظر مخالف نیز وجود دارد. در واقع اطلاق مقرر قانونی، نظر اخیر را تأیید می‌کند و همین‌طور در تأیید این نظر می‌توان گفت اگرچه افشا توسط خود متقاضی ثبت صورت گرفته، ولی به علت آشکار بودن اختراع برای دارنده مهارت عادی در فن مورد نظر، شرط ابتکار جدید بودن فراهم نیست، پس در واقع لازم است، هرگاه اختراعی به طریقی افشا شد تا ۶ ماه پس از افشا برای ثبت آن اقدام شود.

( ) حقوق متعلق به صاحب اختراع در قانون قدیم، حق انحصاری ساخت یا فروش یا اعمال یا استفاده از اختراع بود (ماده (۳۳)). در واقع نقصان عمده‌ای در توضیح حقوق متعلق به صاحب اختراع در این زمینه وجود داشت. خوشبختانه ماده (۱۵) قانون جدید به صورت بسیار جامع‌تری به تعیین حقوق صاحب اختراع پرداخته و همچنین در بند «ج» همان ماده، مواردی که از حمایت استثنای شده، مورد اشاره قرار گرفته که در بخش بعدی به آن خواهیم پرداخت. به هر حال ماده مزبور حقوق مادی مخترع را در ۳ بند جداگانه مورد شناسایی قرار داده است: در بند نخست، حقوق متعلق به مخترع فرآورده را از مخترع فرآیند جدا ساخته و هر یک را جداگانه محق در ساخت، صادرات و واردات، عرضه برای فروش و استفاده از فرآورده یا فرآیند و همچنین نخیره برای عرضه به قصد فروش، فروش یا استفاده از فرآورده یا فرآیند دانسته است.

در بند «ب» به مخترع حق اقامه دعوا در مورد تعدی به اختراع از طریق بهره‌برداری بدون اجازه در موارد یاد شده داده است، حتی اگر هنوز به طور بالفعل به حقوق مخترع تعدی نکرده

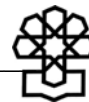
باشد، ولی امکان تعدی به حقوق مخترع را داشته باشد. در بند «۳» ماده (۱۵) استثنائات حمایت از حقوق ذکر شده که به دلیل ابداعی و جدید بودن این امر در بخش بعدی به آن می‌پردازیم.

. به موجب ماده (۴۹) قانون سابق، خسارات عدم‌النفع (منافعی که صاحب حق از آن محروم شده) قابل مطالبه بود. در قانون جدید چنین امری مقرر نشده است و با توجه به تبصره «۲» ماده (۵۱۵) قانون آیین دادرسی در دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی مصوب ۱۳۷۹ این خسارات قابل دریافت نیست و این قاعده کلی در مورد اختراعات و علائم نیز اجرا می‌شود.

. در ماده (۴۷) قانون قدیم، در دعاوی جزایی هرگاه ادعای مالکیت اختراع یا علامت ازسوی متهم مطرح می‌شد، دادگاه جزایی به موضوع رسیدگی می‌کرد و قرار اناطه رسیدگی به موضوع مزبور در دادگاه حقوقی صادر نمی‌شد. هر چند در قوانین بعدی از جمله قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۷۳، تفاوت شعب جزایی و حقوقی برچیده شد، لکن با توجه به قوانین جدیدتر، از جمله قانون اصلاح قانون اخیرالذکر، رسیدگی به دعاوی حقوقی و جزایی از یکدیگر تفکیک شده است، مگر آنکه برحسب ضرورت شعب جزایی به دعاوی حقوقی یا شعب حقوقی به دعاوی جزایی رسیدگی کند (بخش اخیر ماده (۴) اصلاحی قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب). در ماده (۵) آیین‌نامه قانون یاد شده، موارد ضروری که شعب جزایی به دعاوی حقوقی رسیدگی می‌کند به این ترتیب بیان شده است: «الف) دعاوی حقوقی ناشی از جرم و...». در نتیجه، با توجه به مقررات فعلی، هرچند قانون جدید اختراعات و علائم در این زمینه مقرراتی وضع نکرده، اما در مسئله یاد شده، رسیدگی به دعاوی مالکیت نیز در همان دادگاه جزایی به عمل می‌آید.

. به موجب ماده (۳۳) قانون قدیم، مدت اعتبار ورقه اختراع به تقاضای مخترع می‌توانست ۵ یا ۱۰ یا ۱۵ یا منتهی ۲۰ سال باشد و مدت درخواستی مخترع ملاک قرار می‌گرفت. اما در قانون جدید چنین ترتیبی پیش‌بینی نشده است و مطابق ماده (۱۶)، مدت اعتبار گواهینامه اختراع را قانون مشخص خواهد کرد و متقاضی آن را به‌عنوان حق‌الثبت پرداخت می‌کند و تأخیر بیش از ۶ ماه موجب بی‌اعتباری گواهینامه اختراع می‌شود. به موجب ماده (۳۴) قانون قدیم امکان پرداخت اقساط سنواتی حق‌الثبت پیش‌بینی شده بود. قانون جدید نسبت به این امر ساکت است و به‌نظر می‌رسد امکان پذیرش این امر حتی در آیین‌نامه اجرایی آن نیز وجود نداشته باشد، چرا که سیاق ماده (۱۶) قانون جدید به‌صورتی تنظیم شده که به موجب آن هر سال مخترع مکلف به مراجعه و پرداخت حق‌الثبت و تمدید مدت اعتبار گواهینامه اختراع شده است.

. ماده (۳۶) قانون سابق مقرر کرده بود ورقه [گواهینامه] اختراع هیچ‌گونه دلالتی بر قابل استفاده بودن یا جدید بودن یا حقیقی بودن اختراع ندارد و ذینفع می‌توانست تقاضای ابطال آن را مطرح کند. در قانون جدید چنین نصی مشاهده نمی‌شود و ممکن است تصور شود در قانون جدید گواهینامه

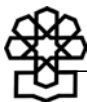
اختراع چنین دلالتی را به‌طور مطلق داراست. در مقابل ممکن است گفته شود با توجه به اینکه شیوه ثبت اختراع بنا بر اعلام متقاضی اختراع صورت می‌گیرد و تجسسی در این مورد صورت نگرفته، سکوت قانون به‌دلیل بدیهی بودن این امر است که گواهینامه صادره دلالت بر وجود و صحت شرایط اختراع ندارد، ولی با توجه به ماده (۱۸) قانون جدید باید راه میانه‌ای را برگزید. قانون جدید ادعای متقاضی اختراع را محمول بر صحت تلقی کرده است^۱ و مانند قانون سابق نیست که صریحاً اعلام کند گواهینامه هیچ دلالتی بر جدید بودن یا سایر شرایط ندارد، بلکه به هر ذینفع حق داده است در صورت «اثبات» عدم وجود شرایط اختراع یا مخترع نبودن متقاضی، ابطال گواهینامه صادر شده را از دادگاه درخواست کند و تا زمانی که موارد مزبور اثبات نشده است، گواهینامه اختراع معتبر و دارای شرایط قانونی تلقی می‌شود و به دارنده آن حقوق انحصاری اعطا می‌کند (ماده (۳) قانون جدید).

به‌موجب مواد (۳۹) و (۴۰)، قانون قدیم مخترع می‌توانست مالکیت یا حق استفاده از اختراع را جزئاً یا کلاً به دیگری واگذار کند و این انتقال وقتی معتبر بود که به‌موجب سند رسمی صورت می‌گرفت و در دفتر ثبت اختراعات ثبت می‌شد. به‌علاوه، معاملات واقع شده در خارج و همچنین رسمیت انتقال اختراع از طریق ارث نیز منوط به ثبت آن در دفتر ثبت اختراعات شده بود. در قانون جدید، مواد (۴۸) و (۵۰) در این زمینه صرفاً درخواست ذینفع از اداره مالکیت صنعتی را برای ثبت معامله و انتقال اختراع یا اجازه بهره‌برداری لازم دانسته‌اند^۲ و در مورد انتقال به ارث و معاملات منعقد در خارج تصریحی ندارد. به‌نظر می‌رسد با توجه به عبارت «هرگونه تغییر در مالکیت اختراع...» در صدر ماده (۴۸)، رعایت موارد مزبور، یعنی درخواست ثبت در امور مزبور نیز همانند سایر موارد، جهت اعتبار انتقال مالکیت در برابر ادعای اشخاص ثالث ضروری است. البته در مورد اجازه بهره‌برداری، قانون جدید به‌موجب بخش اخیر ماده (۵۰) لازم دانسته مفاد قرارداد در اداره مالکیت صنعتی ثبت و به‌صورت محرمانه نگهداری شود و مراتب در روزنامه رسمی نیز آگهی شود (مواد (۵۰) و (۵۵)).

ماده (۲۶) قانون سابق اکتشافات یا اختراع جدید در شعب مختلف صنعتی یا فلاحی را پیش‌بینی کرده بود و تعریفی از شعب مختلف صنعتی یا فلاحی به‌دست نداده بود. در قانون جدید، ماده (۱) اختراع را فرآیند یا فرآورده‌ای می‌داند که مشکلی را در یک حرفه، فن، فناوری صنعتی و مانند آنها

۱. برخی از صاحب‌نظران معتقدند که براساس ماده (۱۳) قانون جدید، اداره مالکیت صنعتی رأساً یا با استفاده از امکانات سازمان‌های تخصصی باید شرایط اختراع را احراز کند و این امور باید در آیین‌نامه قانون پیش‌بینی شود. لکن نظر غالب آن است که شیوه اتخاذی قانون جدید، شیوه اعلامی است و به‌نظر نگارنده اگر مقنن چنین منظوری داشت آن را صریحاً اعلام می‌کرد. ماده (۱۳) گفته اداره مزبور اظهارنامه را مورد بررسی قرار می‌دهد و نه اختراع را، پس با استناد به ماده مزبور به‌نظر می‌رسد نمی‌توان استنباط مزبور را پذیرفت و ماده (۱۳) مربوط به تشریفات است که باید در اظهارنامه لحاظ شود.

۲. در این خصوص به پاورقی صفحه ۴ مراجعه فرمایید.

حل می‌کند و در بخش اخیر ماده (۲)، صنعت در مفهوم عام آن شامل مواردی همچون صنایع دستی، کشاورزی، ماهیگیری و خدمات است و در واقع مواردی را که اختراع در حوزه آنها می‌تواند بروز و ظهور کند، به روشنی تعیین می‌کند، امری که در قانون قدیم به اجمال بیان شده بود.

به موجب ماده (۳۷) آیین‌نامه قانون قدیم، در صورتی که شخصی غیر از مخترع نسبت به تکمیل اختراع سابق اقدام می‌کرد و باعث تکمیل و بهبود آن می‌شد، امکان استفاده از اختراع اصلی را نداشت. در شق ۱ بند «ه» ماده (۱۷) قانون جدید در صورتی که اختراع مؤخر متضمن پیشرفت مهم فنی و دارای اهمیت اقتصادی قابل توجه باشد و در گواهی‌نامه اختراع ادعا شده باشد بدون استفاده از یک اختراع ثبت شده قبلی قابل بهره‌برداری نیست، اداره مالکیت صنعتی با درخواست مالک اختراع مؤخر، پروانه بهره‌برداری از اختراع مقدم را در حد ضرورت و بدون نیاز به کسب موافقت مالک اختراع اصلی صادر می‌کند. بنابر شق ۳ همان بند، در تصمیم به صدور پروانه باید حدود و کاربرد پروانه و مبلغ مناسبی که باید به مالک اختراع زیربیط پرداخت شود و شرایط پرداخت تعیین شود. مفاد شقوق ۵ و ۶ بند مزبور نیز در این خصوص باید رعایت شود.

در بخش اخیر ماده (۳۷) آیین‌نامه قانون قدیم، صاحب اختراع اصلی نیز نمی‌توانست بدون موافقت صاحب اختراع تکمیلی از آن بهره‌برداری کند. ولی در قانون جدید، شق ۲ بند «ح» ماده (۱۷) مقرر داشته است در مواقعی که طبق جزء «۱» این بند، پروانه بهره‌برداری بدون موافقت مالک صادر شده باشد، اداره مالکیت صنعتی به درخواست مالک اختراع مقدم (اصلی) بدون موافقت مالک اختراع مؤخر (تکمیلی) اجازه بهره‌برداری از اختراع تکمیلی را صادر می‌کند. رعایت شقوق ۳، ۴، ۵ و ۶ بند «ح» ماده (۱۷) نیز در این مورد الزامی است.

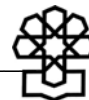
شایان ذکر است مطابق بخش دوم ماده (۵۹) قانون جدید، تصمیمات اداره مالکیت صنعتی توسط اشخاص ذینفع ظرف مهلت ۲ ماه از تاریخ ابلاغ، قابل اعتراض در «دادگاه» است.

در خصوص مطالب مذکور در شماره‌های ۱۳ و ۱۴، لازم به ذکر است در قانون قدیم حکمی وجود نداشت. لکن چنانکه گذشت، ماده (۳۷) آیین‌نامه مطالب ذکر شده را بیان کرده بود.

به موجب بندهای «۱» و «۳» ماده (۲۸) قانون سابق، نقشه‌های مالی و فرمول‌ها و ترتیبات دارویی^۱ قابل ثبت به‌عنوان اختراع نبود. در قانون جدید، به موارد یاد شده در ماده (۴) که در صدد بیان موضوعات خارج از اختراع است، اشاره‌ای نشده است. پس می‌توان نتیجه گرفت نقشه‌های مالی و فرمول‌ها و ترتیبات دارویی در صورت داشتن شرایط مقرر در قانون جدید و مشمول ماده (۴) نبودن، برخلاف مقررات قانون قدیم قابل ثبت به‌عنوان اختراع هستند.

به موجب ماده (۲۹) قانون قدیم که مقرر می‌داشت: «کسی که بدواً مطابق این قانون تقاضای ثبت

1. رأی وحدت رویه شماره ۶۱۵ مورخ ۱۳۷۶/۱/۱۹ دیوان عالی کشور بند مزبور را تفسیر کرده بود.

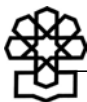
اختراع به نام خود می‌نماید مخترع شناخته می‌شود...» و ماده (۳۳) که حقوق انحصاری به صاحب گواهینامه اختراع در ساخت یا فروش یا اعمال یا استفاده اعطا می‌کند، به حقوق اشخاصی که با حُسن نیت قبل از تقاضای ثبت اختراع یا در مواردی که حق تقدم وجود دارد، قبل از تاریخ تقاضای حق تقدم اختراع، از آن استفاده می‌کردند، هیچ‌گونه توجهی نشده بود و اشخاص اخیرالذکر صرفاً می‌توانستند به مالکیت اختراع اعتراض کنند و آن هم منوط به ثبت تقاضای اختراع بود. اما خوشبختانه در شق ۴ بند «ج» ماده (۱۵) قانون جدید به مورد مزبور توجه شده و حقوق اشخاص با حُسن نیت که به هر دلیلی اقدام به ثبت اختراع خود نکرده‌اند یا فرصت آن را نیافته‌اند قابل حمایت دانسته شده و انحصاری بودن حقوق اعطایی به مخترع شامل جلوگیری از بهره‌برداری از مخترعی نشده که به صورت موازی با او اختراعی انجام داده و از آن استفاده کرده است. در اجرای مقررہ جدید، احراز حُسن نیت و تفسیر دقیق آن ضروری است. بند «د» ماده (۱۵) اشعار می‌دارد: «حقوق استفاده‌کننده قبلی که در جزء «۴» بند «ج» این ماده قید شده است، تنها به همراه شرکت یا کسب‌وکار یا به همراه بخشی که در آن از اختراع استفاده می‌شده یا مقدمات استفاده از آن فراهم شده، قابل انتقال یا واگذاری است». بدیهی است هرگاه ثابت شود بهره‌برداری مزبور با حُسن نیت نبوده و یا استفاده از آن صورت نپذیرفته، از این نظر حقوقی به شخص یا اشخاصی مزبور تعلق نخواهد گرفت.

( )

صرف‌نظر از اینکه تغییرات به عمل آمده در قانون قدیم که در بخش گذشته راجع به آنها صحبت شد، می‌تواند از یک منظر ابداع و نوآوری تلقی شود، لکن در این تحقیق برای بیان دقیق مقررات جدید و تفاوت آن با مقررات سابق و تقسیم‌بندی مطالب و به‌علاوه توجه به تغییرات مقررات سابق، لازم دیده شد تغییرات صورت گرفته در قانون قدیم به‌طور جداگانه از موضوعاتی که صرفاً در قانون جدید به آن اشاره شده است، مورد مطالعه قرار گیرد. لذا در این بخش صرفاً به موضوعات ماهوی که در قانون جدید مقرر شده خواهیم پرداخت. طرح‌های صنعتی در این بخش مطالعه می‌شود و به‌طور مختصر مقررات قانونی راجع به آن خواهد آمد:

( )

چنانکه سابقاً اشاره شد، تعریف دقیق در ماده (۱) و توضیح و تعریف شرایط حمایت از اختراع در ماده (۲) و بند «ه» ماده (۴) از نوآوری‌های این قانون است و قانون قدیم (علیرغم ضرورت و نیاز) از اختراع و شرایط حمایت از آن تعریف روشن و جامعی را ارائه نکرده بود. استثنائات ذکر شده در ماده (۴) چنانکه سابقاً نیز اشاره‌ای به آنها شد، خصوصاً در مورد

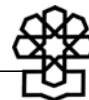

بندهای «الف»، «ب»، «ج» و «د» از نوآوری‌های این قانون است و در قانون سابق اشاره‌ای به آنها نشده بود. بندهای «ج» و «د» ماده مزبور خصوصاً برای حمایت از جامعه و جلوگیری از ایجاد حق انحصاری درخصوص درمان بیماری‌ها و شیوه‌های مربوط به آن و در نهایت به دلیل حمایت از جامعه و رفاه نسبی آن وضع شده است.

موضوع بسیار مهم دیگر درخصوص چگونگی شناسایی مخترع و درواقع نحوه تعلق حق اختراع ثبت شده به صاحب آن است که در ماده (۵) قانون جدید آمده است. بدیهی است هرگاه اختراع به وسیله یک مخترع انجام شده باشد، حقوق مترتب به آن متعلق به او خواهد بود. در قانون جدید درخصوص اختراع مشترک، بند «ب» ماده (۵) حقوق انحصاری اختراع را به صورت اشتراکی متعلق به تمامی مخترعین دانسته است. هرگاه به صورت مستقل اختراعی موازی و به وسیله دو یا چند نفر انجام شده باشد، کسی که اظهارنامه اختراع خود را زودتر تسلیم کرده باشد، مخترع شناخته خواهد شد و در این خصوص جزء «۴» بند «ج» ماده (۱۵) نیز باید مورد توجه قرار گیرد که به موجب آن هرگاه قبل از ثبت، شخص دیگری غیر از متقاضی ثبت از اختراعی که عین یا همانند اختراع مورد تقاضای ثبت، با حسن نیت استفاده می‌کرده یا مهیا برای استفاده بوده، حمایت به عمل آمده است.

در بخش دیگر ماده (۵)، انتقال قهری یا قراردادی حق اختراع پیش‌بینی شده است (بند «د» ماده (۵)). ممکن است مخترع به واسطه قراردادی که با شخص دیگری دارد یا در حین استخدام اختراعی را انجام داده باشد. در این صورت، به موجب بند «ه» ماده (۵) «حقوق مادی» اختراع متعلق به کارفرماست، مگر آنکه در قرارداد خلاف آن شرط شده باشد. با توجه به اصول کلی حقوقی، منظور از حقوق مادی، حق ساخت، فروش و دیگر حقوق مذکور در ماده (۱۵) است و در مقابل «حقوق غیرمادی» شامل ذکر نام مخترع به عنوان اختراع‌کننده، همچنین تعلق جایزه و پاداش‌های احتمالی به او را می‌توان از جمله «حقوق غیرمادی» دانست. البته بهتر بود قانونگذار در این مورد صریحاً مقصود خود را از «حقوق مادی» بیان می‌داشت، لکن می‌توان با توجه به توضیحات فوق و با توجه به حقوق مالکیت ادبی و هنری که شاخه‌ای از مالکیت فکری است در کنار مالکیت صنعتی که شامل اختراع و... می‌گردد، استنباط مزبور را قابل قبول و اجرایی دانست.

موضوع قابل توجه دیگر آنکه ممکن است مخترع مایل به ثبت نام خود در گواهینامه اختراع نباشد. دلیل این امر را باید در اصول و فنون تجاری جستجو کرد. شرکتی که با استفاده از اختراعی توانسته به فرآیند مناسبی در تولید کالایی پی ببرد و امکان پیشرفت در تولید کالا با هزینه کمتر را با ایده‌ها و ابداعات جدیدتر مخترع دارد، مسلماً حاضر نیست هویت مخترع برای رقبا آشکار شود تا مبدا با پیشنهاد مناسب‌تر از مخترع محروم شود. این موضوع در بند «و» ماده (۵) قانون جدید

پیش‌بینی شده است.

از جمله نوآوری‌های حقوقی که در قانون جدید صورت گرفته، شقوق ۲ و ۳ بند «ج» ماده (۱۵) است که به‌موجب آنها استفاده از وسایل موضوع اختراع در هواپیما، وسایل نقلیه زمینی یا کشتی‌های سایر کشورها که به‌طور موقت یا تصادفاً وارد حریم هوایی، مرزهای زمینی یا آب‌های کشور می‌شوند، به مخترع حق جلوگیری یا دریافت خسارت از آنها را نمی‌دهد. البته مطابق قانون قدیم، به‌دلیل اطلاق مقررات آن ممکن بود ادعا شود در موارد یاد شده مخترع می‌توانست ادعاهای خسارت یا جلوگیری از ورود آنها را مطرح کند.

مورد دیگر، بهره‌برداری از اختراع ثبت شده با اهداف آزمایشی است. در قانون قدیم مخترع با توجه به اطلاق حقوق انحصاری امکان جلوگیری از فعالیت‌های مزبور را داشت. ولی خوشبختانه قانون جدید در جهت اعتلای فعالیت‌های علمی، به درستی این موارد را از شمول حقوق انحصاری مخترع خارج ساخته است.

یکی دیگر از نوآوری‌های بسیار مهم و ضروری که خلأ آن در مقررات حقوقی ایران بسیار محسوس بود و خوشبختانه به‌طور جامعی به آن در قانون جدید پرداخته شده، مجوزهای اجباری است که در این قانون با عنوان «اجازه استفاده ناخواسته» آمده و احکام و مقررات مربوط به آن در ماده (۱۷) جمع شده است. به‌موجب این مجوزها، دولت یا شخص مجاز از طرف او، بدون موافقت مخترع و با رعایت تشریفات قانونی در ماده مزبور، در صورتی که امنیت ملی، تغذیه، بهداشت یا توسعه سایر بخش‌های حیاتی اقتصادی کشور اقتضا کند که دولت یا شخص ثالث از اختراع بهره‌برداری کند یا بهره‌برداری از سوی مالک اختراع یا شخص مجاز از جانب او مغایر رقابت آزاد باشد، موضوع در کمیسیونی که در بند «الف» ماده (۱۷) آمده مطرح و امکان اعطای مجوز، مشروط به پرداخت مبلغ مناسب به مالک اختراع، بدون اجازه او بررسی خواهد شد. مالک اختراع می‌تواند بنابر بندهای «ب» و «ج» ماده (۱۷) هرگونه توضیح خود را به کمیسیون مزبور تسلیم کند یا از تصمیم اتخاذ شده بنابر بند «ط» ماده یاد شده به دادگاه عمومی تهران اعتراض کند. لازم به یادآوری است، اعطای این‌گونه مجوزها مانع مالک از بهره‌برداری از اختراع خود او نیست (شقوق ۱ و ۲ بند «د» ماده (۱۷))، لکن اجازه بهره‌برداری مزبور صرفاً باید برای ساخت یا تولید و استفاده از شیوه‌ای در تولید کالا یا خدماتی که در ایران عرضه می‌شود، باشد و امکان صادرات آنها وجود ندارد (بند «و» ماده (۱۷)).

به هر حال پیش‌بینی این ماده یکی از نکات بسیار مهم و جالب و ضروری است که در این قانون آمده و منطبق با مقررات سایر کشورها و نظام حقوقی معاهدات بین‌المللی است و سهم عمده‌ای در جلوگیری از ایجاد انحصار در بخش‌های مهم حیاتی جامعه دارد و بین حقوق انحصاری

مالک اختراع و حقوق جامعه در مورد اختراع که بنابه فرض سهمی نیز در ایجاد اختراع از نظر ایجاد تسهیلات برای تحصیل یا امنیت و مانند آنها برای مخترع داشته است، موازنه‌ای در نظر می‌گیرد. مهمترین موارد و شرایط این موضوع در فوق توضیح داده شد و سایر شرایط را می‌توان در متن ماده مورد مطالعه قرار داد.

به‌طور کلی می‌توان استثناهای وارد بر حقوق انحصاری مخترع در قانون جدید را به‌شرح ذیل احصا کرد:

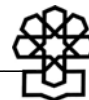
الف) بهره‌برداری‌های اتفاقی و موقت (شقوق ۲ بند «ج» ماده (۱۵))،
ب) بهره‌برداری علمی و آزمایشی (شقوق ۳ بند «ج» ماده (۱۵))،
ج) بهره‌برداری با حسن نیت (شقوق ۴ بند «ج» ماده (۱۵))،
د) اجازه استفاده ناخواسته (ماده (۱۷) بندهای «الف» تا «ز»)،
ه) بهره‌برداری‌های مربوط به اختراعات تکمیلی (شقوق ۱ و ۲ بند «ج» ماده (۱۷)).
با ملاحظه اجمالی مقررات فوق می‌توان دریافت که حقوق جامعه و همچنین اشخاص ثالث به‌نحو قابل قبولی در قانون جدید، در مقابل حقوق انحصاری که به مخترع تعلق می‌گیرد، مورد نظر قانونگذار بوده و به‌طور مقتضی به حمایت از آنها پرداخته است.

در ماده (۶۰)، نقض حقوق مخترع یا صاحبان علائم و غیره تعریف شده و به هرگونه فعالیتی که در ایران بدون اجازه مالک حقوق موضوعات مزبور انجام شده اطلاق گردیده است. کسی که مجوز بهره‌برداری از اختراع یا علامت و... را مطابق مقررات از مالک دریافت داشته نیز مطابق بخش دوم ماده (۶۰) ذینفع در درخواست جلوگیری از نقض حقوق یا نقض قریب‌الوقوع حقوق و دریافت خسارت دانسته شده است.

یکی دیگر از نکات قابل قبول و ضروری مقرر در قانون جدید، برقراری ضمانت اجرای کیفی در کنار ضمانت اجرای حقوقی برای حمایت از حقوق مخترعین و علائم و... است که در ماده (۶۱) تعیین شده است. مجازات تعیین شده جزای نقدی از ده میلیون ریال تا پنجاه میلیون ریال یا حبس تعزیری از ۹۱ روز تا ۶ ماه یا هر دو آنها می‌باشد.

یکی از نکات جالب توجه درباره نحوه اثبات و آیین دادرسی، در بخش دوم ماده (۶۱) بیان شده است که به‌موجب آن برخلاف اصل کلی که مدعی هر امری باید آن را به اثبات برساند (البینه علی‌المدعی و الیمین علی المنکر) حکمی بیان شده که اصل اخیرالذکر اجرا نمی‌شود و خواننده دعوی باید دلیل بیاورد. شرایط اجرای این قاعده را که در ماده مزبور آمده به‌شرح ذیل احصا می‌کنیم:

الف) دعوا مدنی باشد پس در دعوی جزایی این قاعده اجرا نمی‌شود.
ب) مربوط به نقض حقوق مالک اختراع باشد، پس شامل علائم و همچنین شامل حقوق کسی

که مجوز بهره‌برداری از اختراع را دارد نمی‌شود.

ج) اختراع فرآیند دستیابی به یک فرآورده باشد، پس شامل فرآورده‌ای که به‌عنوان اختراع ثبت شده نمی‌شود.

د) فرآورده جدید باشد.

ه) احتمال قوی وجود داشته باشد که فرآورده با استفاده از فرآیند متعلق به خواهان دعوی ساخته شده باشد و مالک حقوق ثبت شده، علیرغم تلاش‌های معقول نتوانسته فرآیندی را که واقعاً استفاده شده تعیین کند.

و) رعایت منافع مشروع خواننده از جهت جلوگیری از افشای اسرار تولیدی و تجاری ایجاب کند (بخش اخیر ماده (۶۱)).

•

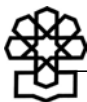
از طرح صنعتی، برای اولین بار در حقوق داخلی ایران، در این قانون حمایت شده است. در کنوانسیون پاریس نیز طرح صنعتی به‌عنوان یکی از موضوعات قابل حمایت پذیرفته شده است (بند «۲» ماده (۱)). ماده (۲۰) در تعریف طرح صنعتی اعلام می‌دارد: «هرگونه ترکیب خطوط یا رنگ‌ها و هرگونه شکل سه بعدی با خطوط، رنگ‌ها یا بدون آن، به‌گونه‌ای که ترکیب یا شکل یک فرآورده صنعتی یا محصولی از صنایع دستی را تغییر دهد، طرح صنعتی می‌باشد...».

به هر حال لازم است که ظاهر یک محصول، چه به‌وسیله شکل و چه رنگ تغییر یابد و صرف دستیابی به یک نتیجه فنی، هرچند جدید، طرح صنعتی محسوب نمی‌شود.

شرط حمایت از طرح صنعتی، جدید بودن آن است و منظور از جدید بودن آن است که طرح مزبور سابقاً در هیچ جای جهان افشا یا مورد استفاده قرار نگرفته باشد.^۱ البته اگر از زمان افشا بیش از ۶ ماه نگذشته باشد، امکان پذیرش و ثبت وجود دارد (ماده ۲۱).

طرح صنعتی نیز نباید مخالف با نظم عمومی و اخلاق حسنه باشد، در غیر این‌صورت قابل ثبت نخواهد بود (همان ماده). حقوق متعلق به طرح صنعتی عبارت است از: ساخت، فروش و وارد کردن اقلام حاوی طرح صنعتی (ماده (۲۸)) که مدت حمایت از آن ۱۵ سال است و باید در ۳ نوبت پنج‌ساله به‌عمل آید. در صورتی که شخصی طرح صنعتی واجد شرایط یاد شده را ندارد یا مدعی باشد که ثبت‌کننده مالک آن نیست، می‌تواند از دادگاه ابطال ثبت آن را تقاضا کند (ماده (۲۹)). تجاوز به حقوق صاحب طرح صنعتی، علاوه‌بر جبران خسارات، در صورت اثبات علم و عمد مرتکب

۱. شرط حمایت از طرح صنعتی، علاوه‌بر جدید بودن می‌تواند اصیل بودن را هم شامل شود که در ماده (۲۱) مورد اشاره قرار گرفته است. ولی تعریفی از آنها نشده و لازم است آیین‌نامه قانون به این مهم بپردازد. علت توجه مقنن به شرط اصیل بودن، امکان حمایت طرح صنعتی از طریق حقوق مالکیت ادبی و هنری است.

مجازات کیفری منعکس در ماده (۶۱) قانون است.

شیوه ثبت و شرایط اظهارنامه و پیوست‌های آن و رعایت سایر موارد در ثبت آنها، در مواد (۲۲) الی (۲۷) پیش‌بینی شده است. درخصوص حمایت از طرح صنعتی در سایر کشورها براساس کنوانسیون پاریس، ماده (۲۳) قانون جدید، مفاد ماده (۹) این قانون را در مورد طرح‌های صنعتی قابل اجرا دانسته است و متقاضی می‌تواند با استفاده از مقررات مربوط اقدام به ثبت آن در کشورهای که لازم می‌داند، بنماید. استثنائات مذکور در بند «ج» ماده (۱۵) قانون درخصوص اختراعات، در مورد طرح‌های صنعتی نیز اجرا می‌شود (ماده (۲۳)).

(

نشان‌هایی که برای تمایز کالاها یا خدمات از یکدیگر و همچنین شرکت‌ها و مؤسسات و اشخاص حقیقی یا حقوقی از همدیگر به‌کار می‌رود، فواید و محاسن متعددی را هم برای مصرف‌کنندگان و هم برای تولیدکنندگان و عرضه‌کنندگان کالاها و خدمات دارد. در حقیقت مصرف‌کنندگان غالباً براساس علامت کالا یا خدمات و نام شخص عرضه‌کننده، قابلیت و کیفیت کالاها را ارزیابی می‌کنند. هرچند عوامل دیگری از جمله مبدأ و کشور ساخت کالا نیز اهمیت زیادی در انتخاب کالاها یا خدمات دارد، لکن التفات مصرف‌کنندگان غالباً به علامت یا نام شرکتی است که کالا را تولید و عرضه داشته است و براساس آن اقدام به خرید کالا یا دریافت خدمت می‌کنند. اشخاص حقوقی یا حقیقی نیز با به‌کارگیری علامتی خاص، کالا یا خدمت خود را از کالاها یا خدمات رقیبان متمایز ساخته و ویژگی‌ها و کیفیت آنها را بدین‌وسیله به‌خود منسوب ساخته و سعی در بهبود شرایط تولید و عرضه می‌کنند. بدیهی است تقلب در به‌کارگیری نشان، چه در صورت علامت تجاری و چه نام تجاری، علاوه‌بر ورود زیان به صاحبان آنها، به مصرف‌کنندگان نیز آسیب می‌رساند، به‌طوری که آنها را با سابقه ذهنی که نسبت به کالا یا خدمت یا مؤسسه‌ای با نشان خاصی دارند، فریب داده و موجب تضرر مادی و لطمت دیگر را فراهم می‌کند. در نتیجه، نظام‌های حقوقی درصدد تنظیم امور مزبور به‌وسیله وضع قوانین و معاهدات بین‌المللی برمی‌آیند. در قانون سابق، قانونگذار برخلاف قانون جدید، به علائم جمعی عنوان خاصی نداده و در ضمن از نام تجاری نیز صحبتی نکرده بود. مقررات مربوط به نام تجاری در مواد (۵۷۶) الی (۵۸۲) قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱ پیش‌بینی شده است. تغییرات و نوآوری‌هایی که در قانون جدید نسبت به موارد یاد شده، انجام شده در دو بخش جداگانه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

( )

علامت تجاری در ماده (۱) قانون قدیم تعریف شده بود و در ضمن بدون تمایز خاصی، علائم جمعی

را نیز بیان کرده بود. اما در قانون جدید تعریف روشن‌تر از آن بیان شده و نام تجاری نیز در ماده (۱) در کنار آنها تعریف شده است. نکته قابل توجه و در خور اهمیت^۱ آنکه قانون قدیم صرفاً به کالاها اشاره داشت و علامت را برای محصول عنوان کرده و مقررات خود را براساس آن تنظیم کرده بود و به بحث علائم و نشان‌ها و نام‌های تجاری مربوط به « اشاره‌ای نداشت، خوشبختانه قانون جدید همانند کنوانسیون پاریس^۲ نشان را هم برای علائم و هم برای خدمات پذیرفته است. ذکر این نکته نیز لازم است که نام تجاری با وجود اینکه در قانون تجارت با عنوان «اسم تجاری» مواد (۵۷۶) الی (۵۸۲) را به‌خود اختصاص داده بود، اما تعریفی از آن وجود نداشت که در قانون جدید این مهم نیز صورت گرفته است.

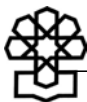
لزوم ثبت علامت تجاری برای حمایت و عدم لزوم ثبت برای نام‌های تجاری، مگر در صورت وجود الزام قانونی برای حمایت. چنانکه در مواد (۲) قانون سابق و ماده (۵۷۶) قانون تجارت آمده بود، در مواد (۳۱) و (۴۷) قانون جدید نیز همچنان پا برجاست.

شرایط لازم و موانع ثبت علامت تجاری که در مواد (۵) و (۹) قانون قدیم آمده بود، قانون جدید آنها را در ماده (۳۲) در هفت مورد جمع کرده و تغییراتی نیز در برخی موارد داده است. این تغییرات عبارت است از:

• بند «ج» ماده (۳۲) بیان داشته: «مراکز تجاری یا عمومی را به‌ویژه در مورد مبدأ جغرافیایی کالاها یا خدمات یا خصوصیات آنها گمراه کند...». این شرط در قانون سابق نیامده بود. بند «د» ماده (۳۲) مزبور نیز با بیان ممنوع بودن به‌کارگیری علامت و نشان مربوط به سایر کشورها یا سازمان‌های بین‌المللی، مگر با اجازه آنان، از نظر حفظ حقوق مصرف‌کنندگان اقدام قابل قبولی انجام داده است.

• تغییر قابل ملاحظه و مهم دیگری که در این مورد بیان شده، خارج کردن انحصار مربوط به حمایت از علامت برای همان طبقه‌ای است که در آن ثبت شده است. به‌موجب بند «و» ماده (۳۲)، درخواست ثبت علامت مربوط به کالایی خاص برای کالاها یا خدمات غیرمشابه آن امکان ندارد، درحالی که در قانون قدیم این نکته بیان نشده بود و امکان ثبت علامت برای کالا یا خدمات غیرمشابه وجود داشت. البته این ممنوعیت را مشروط به آن نکرده که عرفاً میان استفاده از علامت و مالک علامت معروف ارتباط وجود داشته و ثبت آن به منافع مالک علامت قبلی لطمه وارد سازد. درواقع این بند در جهت حمایت از حتی در سایر طبقات حمایتی خود است که در

1. نکته قابل توجه و مهم دیگر آنکه براساس قانون قدیم و اطلاق تعریف علامت تجاری، ثبت علائم شنیداری و مبتنی بر بو ممکن بود، لکن در قانون جدید نظر به تصریح بندهای «الف» و «ب» ماده (۳۰) صرفاً علائم قابل رؤیت قابل ثبت به‌عنوان علامت تجاری هستند.
2. البته به‌موجب ماده (۶) کنوانسیون مزبور، کشورهای عضو ملزم به حمایت از علائم مربوط به خدمات هستند، ولی تکلیفی برای ثبت آنها ندارند.

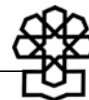
ماده (۶) کنوانسیون پاریس نیز مورد توجه قرار گرفته است و چنانکه گفته شد، اقدامی مطلوب و شایسته صورت پذیرفته و خلأ قانونی آن رفع شده است.

به نظر می‌رسد آنچه در بند «الف» ماده (۳۲) آمده است، در واقع همان شرطی است که در بند «ه» آن آمده و منظور شباهت بین علائم است که مصرف‌کنندگان عادی را در مورد تولیدکننده کالا یا عرضه‌کننده خدمات به اشتباه بیان‌دازد. در هر حال به‌کارگیری عین یا شبیه یا ترجمه علامت یا نام تجاری دیگری به‌عنوان علامت ممنوع اعلام شده و «ترجمه بودن» و عین یا شباهت با «نام تجاری» غیر، از مواردی است که در قانون سابق به آنها اشاره‌ای نشده بود و اقدام مناسبی در قانون جدید صورت گرفته است.

بخش سوم ماده (۴۱) قانون جدید بیان داشته که در صورت عدم استفاده از علامت به مدت ۳ سال از تاریخ ثبت، ذینفع می‌تواند ابطال ثبت آن را از دادگاه درخواست کند و در صورت اثبات این امر و عدم وجود قوه قهریه برای استفاده از علامت، ثبت علامت لغو می‌شود. چنین حکمی در قانون قدیم راجع به علائم نیامده بود و صرفاً در مورد اختراع هرگاه ۵ سال از تاریخ ثبت آن گذشته و استفاده نشده بود، به‌موجب بند «۴» ماده (۳۷) قابل ابطال بود.^۱

ممکن است علامت بدون ثبت برای مدتی به‌طور مستمر مورد استفاده قرار گرفته باشد و شخصی با آگاهی یا بدون اطلاع اقدام به ثبت آن کند. ماده (۲۰) قانون قدیم صریحاً این امر را پیش‌بینی و سابقه استعمال مستمر را امری دال بر حق تقدم در ثبت آن دانسته و با اثبات، آن ثبت علامت ابطال می‌شد. اما در قانون جدید این امر صریحاً پیش‌بینی نشده است، لکن در صورتی که علامت مزبور معروف باشد، می‌توان به استناد بند «ه» که اشاره‌ای به ثبت علامت معروف برای حمایت نکرده است، تقاضای ابطال آن را داشت. همچنین ممکن است از ابتدا به بند «الف» همان ماده استناد جست و به نظر می‌رسد حق تقدم یاد شده در بند «ز» ماده (۳۲)، مربوط به حق تقدمی است که در ماده (۴) کنوانسیون برای ثبت علامت در نظر گرفته شده است. با وجود این چنین به نظر می‌رسد که در صورت عدم ثبت علامت براساس مقررات قانون جدید، سابقه استعمال مستمر نمی‌تواند عاملی برای درخواست ابطال علامت ثبت شده باشد، مگر آنکه علامت مزبور معروف باشد که در این صورت براساس بند «الف» و بند «ه» ماده (۳۲) قابل ابطال است (ماده (۴۱) قانون جدید). در این صورت، ثبت‌کننده علامت، علیرغم اینکه دیگری از آن استعمال مستمر کرده، حق استفاده از علامت دارد و در صورت عدم استفاده تا ۳ سال از تاریخ ثبت، مطابق ماده (۴۱) امکان ابطال آن وجود دارد.

1. البته در ماده (۱۳) آیین‌نامه اصلاحی سال ۱۳۳۷ قانون قدیم چنین حکمی در مورد علائم پیش‌بینی شده بود، ولی با توجه به رأی وحدت رویه دیوان عدالت اداری ابطال شده بود. این موضوع در قانون جدید به‌علت کاربرد عملی احیا شده است.

به موجب ماده (۲۲) قانون قدیم اعتراض به ثبت علامت می‌بایست تا ۳ سال از تاریخ ثبت آن به عمل آید. در قانون جدید چنین محدودیتی نبوده و امکان اعتراض در هر زمان او با توجه به دلایل قانونی وجود دارد (ماده (۴۱)).

در قانون قدیم اشاره‌ای به اعطای حق بهره‌برداری از علامت به غیر نشده بود، ولی در آیین‌نامه آن (ماده (۱۹)) چنین حکمی بدون تعیین و تنظیم مقرراتی پیش‌بینی شده بود. در ماده (۴۴) قانون جدید، علاوه بر پیش‌بینی آن، لزوم کنترل صاحب علامت بر کیفیت و مرغوبیت کالا نیز شرط اعطای چنین اجازه‌ای قرار گرفته است. در نتیجه، به دلیل پیش‌بینی چنین شرطی، گامی مؤثر در راستای حمایت از مصرف‌کنندگان کالاها و خدمات برداشته است.

به موجب ماده (۱۲) قانون قدیم، انتقال مالکیت علامت تجاری به طور مطلق ممکن دانسته شده بود، لکن بخش دوم ماده (۴۸) قانون جدید مقرر می‌دارد: «...تغییر در مالکیت ثبت علامت یا علامت جمعی در صورتی که در مواردی مانند ماهیت، مبدأ، مراحل ساخت، خصوصیات یا تناسب با هدف کالاها یا خدمات سبب گمراهی یا فریب عمومی شود، معتبر نیست...». در نتیجه گامی در جهت حمایت از مصرف‌کنندگان برداشته شده و قابل تأیید است.

چنانکه در مورد اختراعات نیز بیان شد، ماده (۴۹) قانون قدیم امکان مطالبه خسارات عدم‌المنفع را می‌داد، ولی طبق قانون جدید، امکان مطالبه چنین خساراتی وجود ندارد.

نکته مهم دیگری که در قانون قدیم نسبت به آن حکمی مقرر شده بود، کالاها و خدماتی است که علائم آنها با علامتی که در ایران به ثبت رسیده یکسان یا شبیه باشد و وارد ایران شده و در بازار ایران عرضه شود. مطابق قانون جدید (بند «ج» ماده (۴۰))، مالک علامت ثبت شده در ایران می‌تواند از ورود آنها به کشور و بازار ایران جلوگیری به عمل آورد و نقض حقوق او مستوجب ضمانت اجرای حقوقی و کیفری است (ماده (۶۱)). البته ممکن است گفته شود مطابق قانون قدیم نیز چون حق انحصاری استعمال علامت به ثبت‌کننده اعطا شده بود، اطلاق آن حق مستلزم برخورداری از حق جلوگیری از ورود کالاها با علامت یکسان بود. اگرچه این نظر خالی از قوت نیست، ولی تصریح این امر در قانون جدید مناسب و ضروری است.

در بند «۲» ماده (۹) قانون قدیم بیان شده بود برای ثبت علامت لازم است شبیه علامت دیگری نباشد، به طوری که مصرف‌کنندگان عادی، یعنی کسانی که اطلاعات خاصی ندارند را به اشتباه بیاندازد. در قانون جدید به این نکته اشاره نشده و جا داشت گمراهی مذکور در ماده (۳۲) بندهای «الف»، «ج»، «ه» و «ز»، به مصرف‌کنندگان عادی با تعریفی که بیان شد منتسب می‌شد. اگرچه به نظر می‌رسد دادگاه در رسیدگی به موارد مزبور به این امر توجه خواهد کرد، اما تصریح آن در آیین‌نامه اجرایی و اصلاحات بعدی قانون بهتر و مناسب‌تر است.

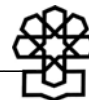

مطابق ماده (۱۷)، قانون قدیم هرگاه اعتراض به علامت در زمان قبل از ثبت آن بود، در صورت عدم تسلیم متقاضی ثبت به اعتراض صورت گرفته، معترض می‌بایست برای جلوگیری از ثبت علامت به دادگاه مراجعه می‌کرد. ولی مطابق بند «۲» ماده (۳۷) قانون جدید به این اعتراض که قبل از ثبت علامت است، اداره مالکیت صنعتی رسیدگی و تصمیم‌گیری می‌کند. تصمیم اداره مزبور قابل اعتراض در دادگاه است (ماده (۵۹)). تدبیر قانونگذار در این زمینه در جهت کاستن از بار حجیم پرونده‌هایی است که هر روز به قوه قضائیه (دادگاه‌های دادگستری) جهت رسیدگی وارد می‌شود و همین‌طور از جهت تخصصی بودن رسیدگی و قابلیت اعتراض به آن مناسب بوده و قابل تأیید است.

بخش دوم در ماده (۱۶) قانون قدیم مقرر شده بود هرگاه شخصی که نسبت به علامت، قبل از ثبت یا بعد از آن اعتراض دارد، می‌باید همین اعتراض تقاضای ثبت برای علامت را انجام می‌داد. در قانون جدید چنین تکلیفی برای معترض مقرر نشده است. البته چنانکه گفتیم حق تقدم ناشی از سابقه استعمال مستمر بدون ثبت نیز در قانون جدید جایگاهی ندارد، مگر در مورد علائم معروف مطابق بندهای «الف» و «ه» ماده (۳۲). در نتیجه، ممکن است گفته شود اساساً در این موارد شخص مزبور با ادعای سابقه استعمال مستمر حق اقامه دعوا علیه ثبت‌کننده ندارد. به هر حال در مورد اعتراض قبل از ثبت که در قانون سابق تعیین تکلیف شده بود، در قانون جدید نیامده است. شیوه متخذه در قانون جدید مفیدتر به نظر می‌رسد. زیرا تکلیف مزبور موجب کثرت فعالیت و امور اداره مالکیت صنعتی می‌شود و توقف تا تصمیم‌گیری دادگاه در مورد مالک آن مناسب‌تر است. البته در صورت انجام این امر هیچ مانعی وجود ندارد و چه بسا نیکوتر باشد. چرا که ممکن است اشخاص دیگری نیز مدعی مالکیت بر علامت باشند و در این وضعیت تقدیم اظهارنامه ثبت موجب تقدم در حق استفاده از علامت را به همراه دارد. به هر حال قانون جدید چنین تکلیفی را مقرر نکرده، ولی چنانکه گفتیم بهتر است در این‌گونه موارد تقاضای ثبت علامت تقدیم اداره مالکیت صنعتی شود.

در ماده (۲۰) آیین‌نامه قانون قدیم مهلت ۶ ماهه بعد از انقضای ۱۰ سال حمایت از علامت برای پرداخت حق‌الثبت مقرر شده بود. در بند «د» ماده (۴۰) قانون جدید، مهلت ۶ ماهه پس از انقضای ۱۰ سال مورد حمایت به‌عنوان مهلت ارفاقی دانسته شده و تقاضای تجدید ثبت با پرداخت جریمه تأخیر مجاز شمرده شده است. لذا برای جلوگیری از پرداخت خسارت، صاحب علامت باید قبل از انقضای ۱۰ سال مبادرت به تجدید ثبت آن کند.

برخلاف قانون قدیم که در ماده (۱۵) و اصلاحات بعدی آن هزینه‌های ثبت در متن قانون آمده بود، قانون جدید در اقدامی مناسب، چنانکه شرح این مطلب گذشت، پیش‌بینی هزینه‌ها را به آیین‌نامه واگذار کرده است.

( )

در این بند، پس از ذکر مطالب جدیدی که در قانون سابق بدان اشاره نشده بود، ولی قانون جدید آنها را مقرر ساخته و ما نیز آنها را به تفصیل در بند مربوط به تغییرات بررسی کردیم، لکن جهت آشنایی بیشتر با مقررات جدید مناسب است در اینجا به صورت فهرستوار این تغییرات که نوعی نوآوری نیز هست بیان شود. سپس علائم جمعی و نام‌های تجاری که از مقررات خاص این قانون بوده و در قانون قدیم چنین عنوانی وجود نداشت، به بررسی و مطالعه مختصر گذاشته می‌شود.

•
۱. حمایت از علائمی که درخصوص عرضه «خدمات» به کار می‌رود در کنار علائم کالاها، (بند «الف» ماده (۳۰)).

۲. افزودن عناوین علائم جمعی و نام‌های تجاری به مجموعه مقررات و وضع مقررات درخصوص آنها (بندهای «ب» و «ج» ماده (۳۰)).

۳. حمایت از علائم مشهور (بند «و» ماده (۳۲)).

۴. حمایت از نام‌های تجاری و جلوگیری از به کارگیری آنها در علامت (بند «ه» ماده (۳۲)).

۵. شناسایی حق تقدم مذکور در کنوانسیون پاریس جهت اخذ حمایت در سایر کشورهای عضو (ماده (۳۴)).

۶. شناسایی اداره مالکیت صنعتی به عنوان مرجع بدوی رسیدگی به اختلافات در مورد اعتراض به علامت قبل از ثبت آن (بند «۲» ماده (۳۷)).

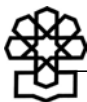
۷. امکان لغو ثبت علامت به دلیل عدم استفاده از آن پس از گذشت ۳ سال از زمان ثبت (بخش دوم ماده (۴۱)).

۸. تکلیف لزوم برقراری کنترل اجازه‌دهنده استفاده از علامت نسبت به کیفیت و مرغوبیت کالای تولیدی و خدمات عرضه شده توسط شخصی که استفاده از علامت به او تجویز شده است (ماده (۴۴)).

۹. ممنوعیت انتقال مالکیت علامت، هنگامی که موجب گمراهی یا فریب عمومی از طریق ماهیت یا مبدأ، مراحل ساخت، خصوصیات یا تناسب با هدف کالاها یا خدمات شود (بخش دوم ماده (۴۸)).

۱۰. تصریح به جلوگیری از ورود کالاها و خدمات به کشور با علامت یکسان یا شبیه به علامت ثبت شده در ایران برای علامت ثبت شده در ایران (بند «ج» ماده (۴۰)).

•
علائم جمعی نیز نوعی از علائم تجاری هستند، با این تفاوت که صرفاً برای ثبت‌کننده حق انحصاری بهره‌برداری ایجاد نمی‌کنند و سایر اشخاص نیز تحت شرایط و ضوابطی می‌توانند از آن استفاده کنند. احکام قانونی آنها نیز مانند علائم تجاری است، هرچند مقررات خاصی نیز بیان شده که

توضیح داده می‌شوند. در بند «ب» ماده (۳۲)، علامت جمعی بدین صورت تعریف شده است: «...هر نشان قابل رؤیتی که با عنوان علامت جمعی در اظهارنامه ثبت معرفی می‌شود و بتواند مبدأ و هرگونه خصوصیات دیگر، مانند کیفیت کالا یا خدمات اشخاص حقیقی یا حقوقی را که از این نشان تحت نظارت مالک علامت ثبت شده جمعی استفاده می‌کنند متمایز سازد...» در ماده (۱) قانون سابق نیز در این خصوص بدون دادن عنوان علامت جمعی می‌خواندیم: «...ممکن است یک علامت تجارتي برای تشخیص امتیاز محصول جماعتي از زارعین یا ارباب صنعت یا تجار یا محصول یک شهر یا یک ناحیه از مملکت اختیار شود...»، مثلاً علامت، فرش کاشان و پنیر ليقوان و مانند اینها می‌تواند به‌عنوان علامت جمعی به‌کار گرفته شود.

قانون سابق، مقررات خاصی در مورد علامت جمعی نداشت. لکن قانون جدید به‌شرح ذیل مقرراتی را وضع کرده است:

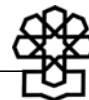
۱. ویژگی‌های لازم برای اینکه بتوان علامتی را علامت جمعی دانست، با توجه به بند «ب» ماده (۳۰) عبارت است از:

- اولاً در اظهارنامه ثبت به‌عنوان علامت جمعی تقاضای ثبت آن بشود،
- ثانیاً این نشانی قابل رؤیت باید بتواند مبدأ یا هرگونه خصوصیات دیگر کالاها یا خدمات، مانند کیفیت آنها را که توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی به‌کار می‌رود، معرفی کند،
- ثالثاً استفاده از علامت جمعی باید تحت نظارت و با اطلاع ثبت‌کننده علامت جمعی باشد. در واقع، ضوابط و شرایط استفاده از علامت می‌بایست ضمن تقدیم اظهارنامه ثبتی، ضمیمه و تغییرات بعدی آن نیز به اداره مالکیت صنعتی گزارش شود (بخش اخیر ماده (۴۲) قانون) و استفاده‌کنندگان می‌بایست مطابق آن رفتار کند.

۲. ثبت علامت جمعی مطابق صدر ماده (۴۱) از نظر شرایط و موارد قابل ثبت بودن و تشریفات اعتراض به آن و تقاضای ثبت و مدت حمایت و حقوقی که به صاحب علامت تعلق می‌گیرد و مواردی که می‌توان ابطال ثبت را خواست، همانند علائم تجاری است، مگر آنکه حکمی خاص در این مورد بیان شود که طبق آن عمل می‌شود، والا احکام مربوط به علامت تجاری در مورد آن اجرا می‌شود.

۳. برخلاف علائم تجاری، در مورد علامت جمعی، نه تنها ثبت‌کننده حقوق انحصاری بهره‌برداری از علامت جمعی، بلکه تمام اشخاص حقیقی یا حقوقی، تحت شرایط و ضوابط اعلامی می‌توانند از علامت جمعی استفاده کنند و در نتیجه هرگاه ثابت شود استفاده از علامت جمعی صرفاً به‌وسیله ثبت‌کننده آن انجام می‌شود، می‌توان ابطال آن را درخواست کرد (ماده (۴۳)).

۴. برخلاف علامت تجاری، در علامت جمعی نمی‌توان اجازه استفاده و بهره‌برداری از علامت را به دیگران داد. مطابق ماده (۴۵) قانون جدید «ثبت علامت جمعی یا اظهارنامه آن نمی‌تواند

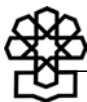
موضوع قرارداد اجازه بهره‌برداری باشد». در واقع صرفاً اشخاصی که مثلاً در محدوده خاصی کالایی را تولید می‌کنند می‌توانند از آن استفاده کنند و این امر نیاز به کسب اجازه خاص ندارد، بلکه مطابق شرایط و تحت نظر ثبت‌کننده استفاده از آن صورت می‌گیرد.

۵. تغییر در مالکیت علامت جمعی، یعنی انتقال آن به غیر نیز با انتقال علامت تجاری تا حدودی متفاوت بوده و براساس بخش اخیر ماده (۴۸)، ضمن رعایت تشریفات مربوط به انتقال علامت تجاری (که عبارت است از درخواست از اداره مالکیت صنعتی و آگهی این تغییر یا متضمن فریب و گمراهی عمومی نشدن این انتقال و...)، تغییر در مالکیت علامت جمعی یا مالکیت اظهارنامه آن منوط به موافقت رئیس سازمان ثبت اسناد و املاک کشور است و به نظر می‌رسد این تدبیر جهت جلوگیری از سوءاستفاده و ممانعت از ایجاد گمراهی یا فریب عمومی نسبت به علامت جمعی است که اهمیت آن در مقایسه با علامت تجاری بیشتر است. اعتراض ذینفع به تصمیم اتخاذی مقام مذکور در قانون پیش‌بینی نشده است. در نتیجه ممکن است در صورت عدم موافقت رئیس سازمان ثبت اسناد و املاک کشور، هیچ‌گونه راهی غیر از فراهم کردن موجبات کسب موافقت وجود نداشته باشد. البته می‌توان گفت براساس ماده (۱۱) قانون دیوان عدالت اداری می‌توان به تصمیم مزبور نزد دیوان اعتراض کرد.

۶. با توجه به ماده (۴۲) ناظر به مواد (۳۱) تا (۴۱) و به استناد ماده (۶۱) قانون، نقض حقوق علامت جمعی (با توجه به تعریفی که در ماده (۶۰) شده است)، متضمن ضمانت اجرای کیفری و حقوقی بوده و می‌توان براساس آن متخلف را حسب مورد تحت تعقیب کیفری یا حقوقی یا هر دو آن قرار داد. ماده (۷) مکرر کنوانسیون پاریس مقرراتی در مورد علائم جمعی بیان داشته که درخصوص روابط بین‌المللی اعضا لازم‌الرعایه است.

• برخلاف علامت تجاری یا جمعی که معرف و مشخص‌کننده کالا یا خدمات بوده و الزاماً بر روی کالاها و خدمات به اشکال و انحاء مختلف نصب می‌شود (البته ممکن است نام تجاری و علامت تجاری مؤسسه‌ای یکسان باشد)، چنانکه گذشت نام‌های تجاری در بند «ج» ماده (۳۰) بدین‌صورت تعریف شده است: «...اسم یا عنوانی که معرف و مشخص‌کننده شخص حقیقی یا حقوقی باشد». در قانون تجارت تعریفی از آنها نشده بود.

مطابق ماده (۴۶)، نام تجاری در صورتی قابل استفاده است که مخالف موازین شرعی یا نظم عمومی یا اخلاق حسنه نباشد. همین‌طور نباید موجب فریب و گمراهی مصرف‌کنندگان در مورد ماهیت مؤسسه شود. این حکم به صورت و شیوه دیگری در ماده (۵۷۷) قانون تجارت آمده بود، ولی ماده جدید به‌طور جامع‌تر و گسترده‌تر به این امر پرداخته و مناسب‌تر است.

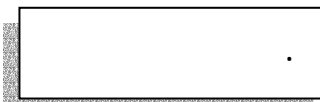
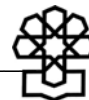
برای حمایت از نام تجاری، ثبت آن لازم نیست، مگر آنکه قانون آن را الزامی دانسته باشد. در صورت ثبت آنها، قانون جدید حکمی در خصوص تشریفات آن بیان نداشته و مدت حمایت را نیز اعلام نکرده است، لکن در ماده (۵۸۰) قانون تجارت، مدت حمایت پنج سال بیان شده است. به هر حال طبق اصول، حمایت از نام تجاری نامحدود است، هرچند ممکن است قانون یا آیین‌نامه تمدید ثبت آن را الزامی بدانند. به هر حال، به دلیل اینکه ثبت برای حمایت لازم نیست، ممکن است مدت حمایت نیز بی‌اهمیت به نظر برسد. لکن ثبت علامت و تمدید آن این فایده را در کنار سایر فواید دارد که در صورت بروز اختلاف و طرح دعوا در دادگاه، ثبت آن کمک شایانی به ثبت‌کننده در خصوص مالکیت و تاریخ استفاده و... می‌کند.

مطابق بخش اخیر ماده (۴۷)، استفاده از نام تجاری از سوی اشخاص ثالث بدون اجازه مالک منع شده است، چه استفاده به صورت نام تجاری و چه علامت تجاری یا جمعی باشد. ماده (۵۷۸) قانون تجارت اشعار می‌دارد: «اسم تجاری ثبت شده را هیچ شخص دیگری در همان محل نمی‌تواند اسم تجاری خود قرار دهد، ولو اینکه اسم تجاری ثبت شده با اسم خانوادگی او یکی باشد». این حکم در حالی بود که قانون مزبور در ماده (۵۷۶) ثبت آنها را اختیاری دانسته بود، ولی چنانکه دیدیم حمایت از نام تجاری صورت می‌گرفت که ثبت شده بود. همین‌طور فقط آن نام تجاری به عنوان نام تجاری قابل استفاده نبود و استفاده از آن به عنوان علامت منعی نداشت، لکن قانون جدید با تغییرات گسترده حمایت را به نام تجاری ثبت شده و در مقابل هر نوع استفاده‌ای اعم از استفاده به صورت نام تجاری یا علامت و... محدود کرده است. در نتیجه ماده (۵۷۸) با تصویب این قانون عملاً نسخ شده است.

ماده (۵۷۹) قانون تجارت، اسم تجاری را قابل انتقال دانسته بود. در قانون جدید ماده (۴۹) مقرر می‌دارد: «هرگونه تغییر در مالکیت نام تجاری باید همراه با انتقال مؤسسه یا بخشی از آنکه با نام مزبور شناخته شود صورت پذیرد». در نتیجه انتقال نام تجاری مقید به انتقال مؤسسه یا بخشی از آن شده است.

نقض حقوق مالک نام تجاری، مطابق ماده (۶۱) قانون مستلزم مجازات کیفری است. همچنین امکان دریافت خسارت نیز مطابق اصول کلی حقوقی وجود دارد.

مقررات قانون جدید در خصوص نام‌های تجاری از جهات مختلف قابل تأیید و مناسب است و در آن می‌توان به روشنی حمایت از مصرف‌کنندگان و جلوگیری از سوءاستفاده از نام‌های تجاری و آسیب به صاحبان آنها را دید. ذکر این نکته لازم است که مطابق ماده (۸) کنوانسیون پاریس، نام تجاری بدون آنکه الزامی به تسلیم اظهارنامه یا ثبت آن باشد، در کلیه کشورهای عضو کنوانسیون حمایت می‌شود، صرف‌نظر از اینکه علامت صنعتی یا تجاری باشد یا نباشد.

این فصل به ویژگی‌های قانون جدید، صرف‌نظر از مقایسه‌ای که در فصل گذشته با قانون سابق صورت گرفت، اختصاص یافته و به‌موجب بخش‌هایی که در ذیل می‌آید، سعی می‌شود از جهات مختلف این قانون مورد ارزیابی و مطالعه قرار گیرد. این جهات را به‌طور کلی می‌توان به دو دسته کلی حقوق صاحبان اموال معنوی در حوزه بازرگانی و صنعت و حقوق متقابل جامعه نسبت به مالکیت صنعتی در مقابل حقوق انحصاری اعطا شده به صاحبان آن تقسیم کرد. لذا در این راستا بخش ۱-۲ به فواید و محاسن این قانون از جهات مزبور و بخش ۲-۲ به انتقادات اختصاص دارد. بخش ۳-۲ به مقایسه این قانون با سایر نظام‌های حقوقی، بخش ۴-۲ به نحوه پذیرش و ثبت اختراع و مطالعه آن و بخش بعدی ۵-۲ به حقوق مخترعین خارجی در قانون جدید و بخش ۶-۲ به بررسی سازمان اداره مالکیت صنعتی و وظایف و تکالیف آن خواهد پرداخت.

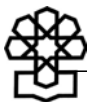
به‌نظر می‌رسد با مطالعه موارد فوق می‌توان به یک نتیجه قابل قبول درخصوص این قانون دست یافت و در کنار نقاط قوت و ضعف آن، عملکرد قانونگذار را از نظر حقوقی مورد ارزیابی قرار داد.

- .

طی مباحث گذشته به‌طور گذرا ضمن مقایسه این قانون با قانون قدیم، فواید و محاسن این قانون نیز مورد مطالعه قرار گرفت. لکن در این بخش به‌طور متمرکز و کلی، هم از نظر مباحث شکلی و هم مباحث ماهوی مناسب است این قانون از جهات یاد شده در فوق به تفصیل مورد بررسی قرار گیرد و این بررسی، علاوه بر مطالعه مسائل نظری، مسائل اجرایی قانون را نیز در بر خواهد گرفت.

۱. از ویژگی‌های بارز این قانون، تعریف و توضیح غالب اصطلاحات و عناوین به‌کار رفته در آن است. به‌طوری که اختراع، علامت تجاری و جمعی و نام تجاری صراحتاً در قانون تعریف شده است. همچنین سایر اصطلاحات از قبیل «ابتکار جدید» و «صنعت» در ماده (۲)، تعریف «فن» یا «صنعت قبلی» در بند «ه» ماده (۴) و سایر موارد تعریف شده‌اند. حُسن این شیوه قانون‌نویسی آن است که در عمل تمایز بین موضوعات و مسائل را آسان کرده و از اختلاف آرا و عقاید به‌نحو چشمگیری جلوگیری به‌عمل می‌آورد.

۲. از دیگر ویژگی‌های این قانون، توجه خاص به حقوق جامعه در مقابل حقوق انحصاری اعطایی به صاحبان حقوق اختراع و علائم و... است. توضیح آنکه بندهای «ج» و «د» ماده (۴)، شقوق ۴ گانه بند «ج» ماده (۱۵) و خصوصاً ماده (۱۷) قانون درخصوص پیش‌بینی صدور «اجازه استفاده ناخواسته» که به مجوزهای (لیسانس‌های) اجباری معروف است، در بخش اختراعات و بندهای

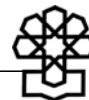
«الف»، «ج»، «ه»، «و...» ماده (۳۲) در مورد علائم تجاری و جمعی و ماده (۴۹) در مورد نام‌های تجاری و سایر موارد، خصوصاً ماده (۴۴)، همگی در راستای حمایت قانونگذار از جامعه بوده است و به نظر می‌رسد به نحو قابل قبولی می‌تواند حقوق جامعه و مردم را در قبال حق انحصاری اعطایی به صاحبان مالکیت صنعتی تأمین کند.

۳. برقراری ضمانت اجراهای کیفی برای نقض حقوق صاحبان حقوق اختراع، علائم تجاری و جمعی و نام‌های تجاری و طرح‌های صنعتی به موجب ماده (۶۱) قانون از دیگر نقاط مثبت این قانون است. چنانکه دیدیم، جامعه نیز حقوق قابل توجهی درخصوص حمایت از آنها دارد و سوءاستفاده از علامت به جامعه نیز لطمه می‌زند. از این رو، پیش‌بینی ضمانت اجرای کیفی مناسب است، ضمن آنکه این جرائم از جمله تلقی شده و رضایت زیان‌دیده و صاحب حق مانع تعقیب کیفری متهم (متهمان) نمی‌شود.

۴. افزودن طرح‌های صنعتی، علائم جمعی و نام‌های تجاری و عناوین قابل حمایت و تنظیم مقررات جدید و به‌روز در مورد آنها از جمله اقدامات ضروری و مفید است که در این قانون بدان پرداخته شده است. اقدامات انجام شده در این زمینه، علاوه بر ایجاد زمینه مناسب برای شکوفایی در صنعت کشور و در نتیجه مفید بودن برای همه مردم، پاداش خوبی برای تلاشگران در این زمینه‌هاست و چنانکه اشاره شد، از سوءاستفاده‌های سودجویان در به‌کارگیری نادرست از موارد یاد شده و فریب و گمراهی مردم در انتخاب کالاها و خدمات جلوگیری به عمل می‌آورد و در نتیجه فایده مهم اقتصادی نیز خواهد داشت.

۵. شناسایی حقوق جامع و کامل برای مبتکرین و صاحبان علائم و طرح‌های صنعتی و نام‌های تجاری به‌ترتیب در مواد (۱۵)، (۴۰)، (۲۸) و (۴۸) و تأمین حقوق کامل آنها در امکان بهره‌برداری از محصول فکری و معنوی خود از جمله موارد مثبت و شایسته این قانون است. حمایت‌های انجام گرفته در بند «ح» ماده (۱۷) درخصوص اختراع تکمیلی نیز از موارد خوب و قابل تأثیر این قانون است، به‌طوری که به‌طور قابل قبولی بستر به‌کارگیری و استفاده و بهره‌برداری مادی از اختراع و علامت و... را برای صاحبان آنها فراهم ساخته است.

۶. تشریفات ثبت اختراع و علائم و... نیز از نظر تنظیم اظهارنامه و بررسی آن و اعتراض به ثبت، به‌ویژه درخصوص اختیار اداره مالکیت صنعتی در مورد حل اختلافات و تصمیم‌گیری راجع به اعتراض در مواردی که اختراع و علائم ثبت نشده است، جامع و کافی به نظر می‌رسد. صرف‌نظر از اینکه نحوه پذیرش و ثبت اختراع را به‌طور جداگانه مورد بررسی قرار می‌دهیم، در مورد سایر تشریفات پیش‌بینی شده می‌توان سهولت انجام امور مزبور و منظم و جامع بودن و پیش‌بینی اتفاق‌ها و جریاناتی که ممکن است رخ دهد و تعیین مهلت‌های مناسب در مورد اعتراض‌ها و پرداخت

حق الثبت و سایر موارد، را به‌طور قابل قبول ملاحظه کرد.

۷. مفهوم حقوق انحصاری که به مخترع تعلق می‌گیرد آن است که پس از ثبت، هیچ‌کس دیگری حق استفاده آن را ندارد. خوشبختانه قانون جدید بر این اطلاق از جهات مختلف تأکید کرده است. یکی از موارد شق ۴ بند «ج» ماده (۱۵) بهره‌برداری از اختراع توسط هر شخصی که با حسن نیت قبل از تقاضای ثبت اختراع، از آن استفاده می‌کرده را مجاز دانسته و ثبت‌کننده حق جلوگیری او از بهره‌برداری از اختراع را ندارد. درواقع امکان ایجاد یک اثر فکری به‌صورت هم‌زمان توسط اشخاص مختلف و بدون اطلاع از فعالیت یکدیگر فراهم است و ناعادلانه است اگر آنکه زودتر اقدام به ثبت کرده، دیگری را که او نیز آن اختراع را با سعی و تلاش خویش خلق کرده و مورد استفاده قرار داده یا در شرف استفاده از آن است، ولی هنوز آن را ثبت نکرده، از بهره‌برداری از نتیجه کوشش خود محروم شود. لذا این اقدام هم از موضوعات مثبت پیش‌بینی شده در قانون جدید به‌شمار می‌رود.

۸. صدور اجازه استفاده ناخواسته که مقررات آن در ماده (۱۷) پیش‌بینی شده، از دیگر استثنائات مربوط به حق انحصاری مخترع است. با مطالعه ماده (نسبتاً طولانی) (۱۷) می‌توان در آن نکات قابل توجهی را احراز کرد: از یکسو این ماده در صدد ایجاد حق برای دولت به‌عنوان نماینده جامعه در بهره‌برداری از اختراع است که صاحب آن ممکن است به آن رضایتی ندهد، ولی در صورت طی تشریفات و شرایط پیش‌بینی شده این اجازه ضرورتی ندارد. از سوی دیگر، حقوق مخترع نیز در مقابل این حق ایجاد شده برای دولت یا شخص معین شده از طرف او به‌نحو قابل قبولی تضمین شده است. درواقع، صرفاً در موارد تعیین شده در بند «الف» و مقامات معین شده در آن امکان استفاده از این حق وجود دارد. به‌علاوه، حقوق مادی و اقتصادی نیز باید برای مخترع در قبال این بهره‌برداری در نظر گرفته شود، هرچند خود او نیز می‌تواند در کنار بهره‌برداری دولت، از اختراع استفاده کند. وانگهی مخترع براساس بند «ج» ماده مزبور می‌تواند تقاضای لغو اجازه مزبور را نماید و تصمیمی که در این خصوص از ناحیه کمیسیون اتخاذ می‌شود بنابر بند «ط» قابل اعتراض در دادگاه عمومی است. بنابراین، پیش‌بینی صدور اجازه بهره‌برداری ناخواسته که برای اولین بار در حقوق ایران صورت می‌گیرد، به نظر می‌رسد با توجه به تمامی زوایای آن انجام شده و می‌تواند به‌نحو مطلوبی حقوق جامعه را تضمین کند، در نتیجه این اقدام را می‌توان یکی از فواید غیرقابل انکار و ضروری این قانون دانست و امید اجرای صحیح این حکم را به جهت کامل بودن آن داشت.

۹. نکته دیگر به چگونگی پذیرش و ثبت اختراع است. درواقع شیوه پذیرش اختراع مربوط به اظهارهای مخترع است.^۱ در بخش‌های بعدی این شیوه با تفصیل بیشتری مطالعه می‌شود، لکن در

۱. درخصوص نظر مخالف، سابقاً مطالبی بیان شد. رک به: پاورقی صفحات ۱۰ و ۱۱ گزارش.

وضعیت فعلی کشورمان به نظر می‌رسد اتخاذ تصمیم تهیه‌کنندگان این قانون و مجلس قانونگذاری قابل تأیید است و این امر را می‌توان از محاسن این قانون دانست. البته در قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای مصوب ۱۳۷۹، قانونگذار شیوه تحقیقی را پذیرفته است. به موجب ماده (۱۰) قانون مزبور، صدور تأییدیه فنی برای نرم‌افزاری که سازنده آن مدعی اختراع بودن آن است، در کمیته‌ای که «کمیته حق اختراع» نامیده شده صورت می‌گیرد و اعضای این کمیته در ماده مزبور بیان شده است و ثبت نرم‌افزار به‌عنوان اختراع منوط به تأییدیه آن است. در نتیجه، با عنایت به خاص بودن قانون حمایت از نرم‌افزارها، قانون جدید (عام لاحق) نمی‌تواند ناسخ آن باشد و در مورد نرم‌افزارهای رایانه‌ای شیوه قبول و ثبت، منوط به تأییدیه فنی کمیته مزبور خواهد بود.

ماده (۱۹) قانون جدید مقرر داشته است: «چنانکه مالک اختراع ثبت شده بخواهد از اختراع ثبت شده استفاده کند، سازمان ثبت اسناد و املاک کشور حداکثر ظرف مهلت یک هفته موضوع را به دستگاه یا دستگاه‌های ذیربط منعکس می‌کند. دستگاه‌های مذکور درخصوص امکان بهره‌برداری از اختراع حداکثر ظرف مدت ۲ ماه اظهارنظر نموده و نتیجه را جهت صدور پروانه بهره‌برداری کتباً به سازمان ثبت اسناد و املاک اعلام می‌کند».

آنچه از متن ماده برمی‌آید، آن است که دستگاه مربوطه صرفاً درخصوص «امکان بهره‌برداری از اختراع» باید «اظهارنظر» کند، ولی این اظهارنظر قاعداً منوط بر آن است که دستگاه مزبور «فرآیند» یا «فرآورده» موضوع تقاضا را «اختراع» بداند، یعنی ممکن است به دلیل اختراع ندانستن آن، به عدم امکان بهره‌برداری از آن نظر بدهد.

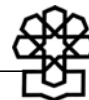
در قانون جدید، صرف‌نظر از مطلب فوق، ابهام‌های دیگری نیز وجود دارد:

۱. مهلت یک هفته از چه زمانی آغاز می‌شود؟ به نظر می‌رسد از زمان درخواست مالک اختراع است.
۲. اداره مالکیت صنعتی چه نقشی در فرآیند مزبور دارد؟ به نظر می‌رسد با توجه به متن ماده، مرجع تصمیم‌گیری و صدور پروانه، سازمان ثبت اسناد و املاک باشد و اداره مالکیت صنعتی نقشی ندارد.

۳. آیا «اظهارنظر» در مورد امکان بهره‌برداری، تأیید جدید بودن یا کاربرد صنعتی داشتن اختراع است یا موضوع دیگری مدنظر است؟

۴. اگر ظرف مهلت تعیین شده (۲ ماه) دستگاه ذیربط اعلام نظر نکند، آیا سازمان ثبت می‌تواند بدون آن مبادرت به صدور پروانه کند یا خیر؟

طرح این پرسش‌ها در اینجا بدین منظور بود که ممکن است گفته شود ماده (۱۹) قانون جدید که متضمن حکمی است که در قانون قدیم نبوده، آیا در صدد قرار دادن «اختراع» در محک ترازوی بررسی تخصصی در مورد ماهیت آن بوده است؟ یعنی، اگرچه موضوع مورد نظر به‌عنوان اختراع

ثبت و گواهینامه نیز دریافت شده است، ولی در زمان بهره‌برداری باید شرایط لازم قانونی آن توسط مراجع ذیصلاح تأیید شود. یا اینکه چنین مقصودی نبوده و صرفاً جهت حمایت از جامعه و اشخاص ثالث این امر مقرر شده است؟

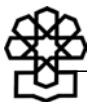
اظهارات و بیانات تهیه‌کنندگان این قانون مبنی بر پذیرش اختراع براساس شیوه اعلامی و بنابر اعلام‌های مخترع، حکایت از تشریفاتى بودن ماده (۱۹) دارد و دلالتی بر تأیید مراتب صحت ثبت اختراع از ناحیه دستگاه‌های ذیربط ندارد. همچنین، به‌کارگیری واژه «اظهارنظر» در ماده مزبور، دلالت بر عدم لزوم تأیید مراتب اختراع بودن محصول می‌کند، ولی مبهم بودن حکم قانونی می‌تواند این‌گونه تفسیر شود که اگر دستگاه ذیربط محصول پیشنهاد شده را اختراع ندانست، از جمله به همین دلیل می‌تواند به عدم امکان بهره‌برداری از آن نظر بدهد و این مفهوم نیز با توجه به دقیق نبودن ماده مزبور خالی از قوت نیست.

در حقیقت، اگر این تفسیر پذیرفته شود و مالک اختراع نسبت به آن اعتراض داشته باشد، می‌تواند برای اعتراض به دادگاه مراجعه کند (ماده (۵۹) قانون جدید).

با این حال، به‌رغم ابهام قانون، با توجه به بند «۲» ماده (۵) کنوانسیون پاریس که اشعار می‌دارد: «هریک از کشورهای عضو اتحادیه [کنوانسیون پاریس] اختیار دارد که تدابیر قانونی به‌منظور الزام در اعطای امتیاز بهره‌برداری از حق اختراع را پیش‌بینی کند تا بدین‌وسیله از سوءاستفاده‌های ناشی [ناشی] از حق اختراعی که واگذار شده است و ممکن است به‌وسیله صاحب اختراع اعمال شود، جلوگیری کند، مثل عدم اقدام در مورد اختراع ثبت شده»، در نتیجه حکم ماده (۱۹) قانون جدید در راستای جلوگیری از سوءاستفاده‌هایی است که احتمال دارد از جانب مخترع صورت گیرد و در نتیجه با اتخاذ این تدبیر، از استفاده‌های هم‌عرض از یک اختراع ممانعت به‌عمل می‌آید. بنابراین، اظهارنظرهایی که از سوی برخی مقامات و مسئولین در ایراد به این حکم قانونی شده است، مبنای صحیح و موجهی نداشته و این ماده اساساً درخصوص بررسی شرایط پذیرش اختراع نبوده و تدبیری قانونی برای جلوگیری از بهره‌برداری‌های غیرمجاز اشخاص است. در نتیجه، سازمان مورد اشاره در ماده (۱۹) صرفاً باید درخصوص امکان بهره‌برداری از اختراع «اظهارنظر» کند و هیچ‌گونه نقشی درخصوص ماهیت اختراع موضوع تقاضا ندارد. در نهایت با توجه به توضیحات یاد شده در بالا، اقدام قانونگذار در ماده (۱۹) قابل تأیید و مفید بوده و از جمله نوآوری‌های قابل قبول و هماهنگ با کنوانسیون پاریس است.

۱۰. یکی دیگر از خصایص قابل توجه و مهم این قانون، هماهنگی و مطابقت و همچنین مشابهت آن با مقررات موافقتنامه تریپس است،^۱ مانند تعریف علامت تجاری در ماده (۱۵) کنوانسیون راجع

1. Trade Related Aspects of Intellectual Property (Trips 1994)

به، موضوعاتی که قابل حمایت به عنوان اختراع نیستند (شقوق ۱ و ۲ بند «۳»).

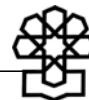
ماده (۲۷) کنوانسیون، استثنائات بهره‌برداری از اختراع در مواد (۳۰) و (۳۱) و موضوعات دیگر که در قانون جدید آمده است کاملاً تحت تأثیر و با الهام از کنوانسیون تریپس وضع و تصویب شده است.

وانگهی، چنانکه در مباحث پیشین مشاهده شد، قانون جدید انطباق کامل و مناسبی نیز با کنوانسیون پاریس دارد. بنابراین، در صحنه بین‌المللی این قانون می‌تواند همگام با معاهدات بین‌المللی مساعدت قابل توجهی در رقابت با سایر کشورها و حمایت از اختراعات و علائم داخلی در خارج و همچنین محصولات خارجی را در داخل فراهم سازد. در واقع، برخلاف آنچه تصور می‌شود، حمایت از محصولات خارجی (اختراعات و علائم و...) در داخل کشور امری غیراقتصادی و مضر به صنعت و دانش کشور نیست، زیرا با نگاهی گذرا به شیوه اتخاذی در سایر کشورها و تاریخ حمایت از آثار فکری خارجیان، مانند ایالات متحده، می‌بینیم که این کشور تا زمانی از محصولات فکری خارجیان حمایتی به عمل نمی‌آورد و این امر به دلیل آن بود که با عدم پرداخت وجه به عنوان حق تکثیر کتب خارجی، صنایع چاپ و انتشارات داخلی خود را تقویت می‌کرد؛ لکن این سیاست مانع از انتشار آثار نویسندگان داخلی آمریکایی شد، زیرا ناشران داخلی، بجای مراجعه به نویسندگان آمریکایی و پرداخت حق تألیف، کتب نویسندگان معروف اروپایی را بدون پرداخت وجهی از بابت حق مؤلف، چاپ و منتشر می‌کردند و سود فراوانی عاید آنها می‌شد که این سیاست لطمه فرهنگی شدیدی به ایالات متحده آمریکا وارد کرد.^۱

در مورد موضوعات مربوط به مالکیت صنعتی نیز باید توجه داشت که عدم حمایت از محصولات خارجی، اگرچه ممکن است برای صنعتگران و بازرگانان و ... سودآور باشد، لکن لطمه شدیدی به صنعت و پیشرفت داخلی وارد خواهد کرد و باعث می‌شود صنعتگران و بازرگانان بجای اندیشه و تلاش جهت ابتکار و نوآوری، محصول «بادآورده» خارجی را مورد استفاده قرار دهند یا برای اختراعات داخلی ارزشی قائل نشوند. درحالی که اگر از محصولات خارجی حمایت شود و به دست آوردن آنها آسان و مجانی نباشد، شاهد شکوفایی صنعت و ابتکارات و بهره‌برداری از نوآوری‌ها و اختراعات داخلی نیز خواهیم بود. در نتیجه، حمایت از اختراعات، علائم و... خارجی که در قوانین سابق کم‌رنگ بود، در این قانون با توجه به کنوانسیون پاریس و مقررات قانون جدید به خارجیان نیز گسترش داده شده و با توجه به توضیحات و مباحث فوق اقدامی شایسته است.

لازم به ذکر است در ماده (۶۳) قانون جدید، بانک مرکزی مکلف شده پس از تأیید اداره مالکیت صنعتی، ارز مورد نیاز صاحبان ایرانی حقوق مالکیت صنعتی را جهت ثبت بین‌المللی این حقوق

۱. اسدالله امامی، حقوق مالکیت معنوی، جلد اول، بنیاد حقوقی، میزان، چاپ اول، پاییز ۱۳۸۶.

برابر تعرفه‌های مذکور در کنوانسیون‌ها و مقررات بین‌المللی با نرخ رسمی تأمین کند.
۱۱. به موجب ماده (۵۲) قانون جدید، علاوه بر اینکه تصدی امور مربوط به مالکیت صنعتی به سازمان ثبت اسناد و املاک کشور واگذار شده است، نمایندگی جمهوری اسلامی در کنوانسیون‌های بین‌المللی نیز به سازمان مزبور واگذار شده است.

در خصوص تصدی امور مربوط به مالکیت صنعتی، برخی در انتقاد از قانون جدید، امور مزبور را در صلاحیت قوه مجریه دانسته و با استشهاد از رویه بین‌المللی، در صدد ایراد به قانون جدید برآمده‌اند، هرچند که در بخش مربوط به اداره مالکیت صنعتی به تفصیل بیشتر این موضوع بررسی خواهد شد، لکن به اختصار خاطر نشان می‌سازد که قوه قضائیه به موجب اصل یکصد و پنجاه و ششم قانون اساسی «پشتیبان حقوق فردی و اجتماعی» و «مسئول تحقق بخشیدن به عدالت» و... است. وظایف محول شده در این قانون به سازمان ثبت اسناد و املاک که وابسته به قوه قضائیه است، خارج از موارد فوق نیست. ضمن اینکه در خصوص وظایف و تکالیف قوه مجریه در فصل مربوط در قانون اساسی تدبیری اتخاذ نشده است و با توجه به صلاحیت و اختیارات قوه مقننه در تصمیم‌گیری راجع به کلیه امور کشور، راهکار ارائه شده در قانون جدید نمی‌تواند قابل انتقاد باشد. ضمن اینکه از ابتدای تصویب قانون در کشورمان، از جمله قانون ۱۳۱۰ در خصوص ثبت موضوعات مربوط به مالکیت صنعتی، به عهده قوه قضائیه بوده است.

- .

چنانکه بارها اشاره شد قانون جدیدالتصویب محاسن و نوآوری‌های فراوانی دارد که در مباحث گذشته مورد بررسی قرار گرفت. لکن ممکن است این قانون همانند هر پدیده‌ای، خصوصاً با توجه به جدید بودن آن، در حقوق ما دارای نواقص و انتقاداتی باشد. البته تصویب آن براساس اصل هشتاد و پنجم قانون اساسی خود دلالت بر آزمودن این قانون در عمل و انجام اصلاحات ضروری پس از اجرای آن دارد.

از سوی اشخاص و نهادهای مختلف، انتقادات متعددی به قانون جدید شده است که آنها را می‌توان در چند دسته جمع‌بندی کرد:

۱. یک گروه مربوط به ابداعاتی است که می‌تواند عنوان اختراع داشته باشد و مورد حمایت قرار گیرد، ولی قانون جدید آنها را اختراع محسوب نکرده است. برای مثال، اکتشافات (بند «الف» ماده (۴)) یا منابع ژنتیک (بند «د» ماده (۴)) و... قابل اشاره‌اند.^۱

۱. البته برخی اساتید معتقدند حمایت از منابع مزبور نباید تابع نظام اختراعات باشد، چرا که امکان سرقت آنها پس از مهلت ۲۰ ساله ممکن می‌شود.

۲. دسته دیگر به سازمان ثبت‌کننده مربوط می‌شود، از لحاظ اینکه برخلاف رویه معمول سایر کشورها مبنی بر ثبت موضوعات مالکیت صنعتی توسط قوه مجریه، در قانون ما این امر به قوه قضائیه واگذار شده است. این دسته را می‌توان به شیوه ثبت اختراع اختصاص داد. در واقع برخی معتقدند شیوه متخذه در قانون مبنی بر «اعلامی» بودن و عدم تحقیق راجع به صحت ادعای مخترع قابل انتقاد است. از سوی دیگر ممکن است برخی نیز به ضمانت اجرای نقض حقوق ایراد بگیرند، با این مضمون که نظر به قابل مجازات بودن موضوعات مورد حمایت، این امر با توجه به توسعه نیافته بودن کشور و نیاز به بهره‌برداری از اختراعات و سایر موضوعات متعلق به بیگانگان در کشور، ضمانت اجرای کیفی قابل انتقاد است.

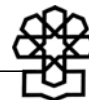
در این زمینه، خصوصاً صرف‌نظر از موارد فوق، تصویب این قانون از طرف دولت تأکید نشده است و چنانکه در روزنامه رسمی شماره ۱۸۳۸۹-۱۳۸۷/۲/۱-۱۳۸۷/۲/۱ مشهود است، ریاست محترم جمهوری، جناب آقای دکتر محمود احمدی‌نژاد، برخلاف تکلیف مقرر در اصل یکصد و بیست و سوم قانون اساسی، از ابلاغ قانون مزبور امتناع کرده و ریاست محترم مجلس شورای اسلامی وقت، براساس تبصره «۲» ماده (۱) قانون مدنی، اقدام به ابلاغ آن برای اجرای قانون مزبور کرده است. دلایل مخالفت دولت کاملاً روشن نیست، لکن به نظر نمی‌رسد از لحاظ حقوقی خارج از موارد فوق باشد.

۳. در مورد ایراد مقرر در دسته نخست، توضیح اینکه براساس شق «ط» بند «۳» ماده (۲۷) کنوانسیون تریپس، به کشورهای عضو «اختیار» داده شده که موارد مزبور را از حیطه اختراع خارج سازند و در قانون جدید تصویب، این موارد از شمول حمایت اختراع مستثنا شده‌اند. در مورد حمایت یا عدم حمایت از این موارد، کشورهای مختلف با توجه به شرایط و اوضاع و احوال و وضعیت تولیدی خود و سایر موارد تصمیم‌گیری می‌کنند و در قانون جدید شیوه اتخاذ شده مبنی بر عدم حمایت از آنهاست.

۴. در خصوص مرجع ثبت موضوعات مالکیت صنعتی، در بخش ۶-۲ بحث خواهد شد.

۵. در مورد انتقاد دیگر نیز در بخش ۴-۲ بحث خواهد شد.

۶. در مورد انتقاد چهارم گفته شد سیاست عدم حمایت از آثار فکری خارجی به تصور استفاده از محصولات فکری آنان، تدبیری منطقی و مصلحانه نیست، زیرا موجب رکود تولید و پیشرفت داخلی می‌شود. وانگهی، چنانکه می‌دانیم بهره‌برداری از اموال متعلق به غیر در این‌گونه موارد جایگاه شرعی ندارد و مبنایت کامل با مقررات اسلامی دارد و حتی می‌توان آن را حداقل اگر مشمول سرقت حدی ندانست، از جمله اعمالی باشد که بدون تردید مشمول سرقت تعزیری خواهد

شد و مجوزی برای بهره‌گیری از اموال غیر، ولو خارجی و غیرمسلمان وجود ندارد.^۱ در نتیجه، قانون جدید همراه و همگام با سایر کشورها مبادرت به حمایت از محصولات ابداعی و فکری کرده است و به‌نظر می‌رسد با توجه به توضیحات پیشین این اقدام با حزم و دوراندیشی بوده و ثمرات آن عاید کشور خواهد شد و اقدامی قابل تقدیر از ناحیه قانونگذار بوده است.

نکته قابل ذکر آنکه در متن ماده به قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲ و قانون قدیم علائم تجاری و اختراعات مصوب ۱۳۱۰ ارجاع شده است. شایسته بود قانون جدید نسبت به این امور هم مقرراتی را وضع می‌کرد.

- .

قانون جدید در بسیاری موارد مربوط به حقوق مالکیت صنعتی، به‌نحو مطلوبی مقررات وضع کرده است. ضمن اینکه در این زمینه با کنوانسیون پاریس و موافقتنامه تریپس نیز هماهنگ بوده است. به‌طور کلی می‌توان گفت صرف‌نظر از برخی جزئیات که قانون جدید نسبت به آنها حکمی وضع نکرده است، مانند خسارت‌های قابل مطالبه در شرایط مختلف یا انواع و اقسام قراردادهای اجازه بهره‌برداری از اختراع و...، در مجموع از نظر حمایت از مخترع و صاحب علامت تجاری و... و توجه همه‌جانبه به اصول مهم حقوق مالکیت صنعتی، از نظر کامل بودن مقررات، با حقوق سایر کشورهای پیشرفته که سابقه طولانی به همراه تجارب فراوان در این زمینه دارند، قابل مقایسه است. البته تفاوت‌های قابل توجهی را می‌توان در مقررات موضوعه سایر کشورها با قانون جدید کشورمان ملاحظه کرد، از جمله تعریف «جدید بودن» که در قانون جدید، عدم افشای قبلی آن را در «دنیا» مدنظر قرار داده (بند «ه» ماده (۴))، ولی برخی از نظام‌ها افشا نشدن آن در کشوری که تقاضای ثبت می‌شود را کافی می‌دانند.^۲ لکن به‌طور اختصار باید گفت قانون وضع شده که در حال حاضر لازم‌الاجرا نیز است، از بسیاری جهات با رویه قانونی یا عملی حاکم بر حقوق مالکیت صنعتی در نظام‌های حقوقی مختلف جهان سازگار است؛ مواردی همچون تعریف اختراع، شرایط حمایت از آنها، حقوق متعلق به مخترع، استثنائات وارد بر حقوق انحصاری مخترع، ضمانت اجراهای نقض حقوق، احکام وضع شده درخصوص طرح‌های صنعتی و همچنین علائم تجاری و نام‌های تجاری، به‌نحوی که امکان تشویق مبتکران در کنار حمایت از اشخاص ثالث و جامعه به‌هنگام تصویب این قانون مدنظر قانونگذار بوده است.

۱. احکام مربوط به ارتداد با توجه به محرز نبودن آن و عدم امکان تشخیص، غالباً قابل اعمال نیست و الا موازین مربوط به آن در صورت احراز از نظر شرعی قابل اجراست.

۲. تقریرات درس حقوق مالکیت صنعتی، دکتر محمود صادقی، دانشگاه تربیت مدرس.

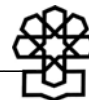
چنانکه در بخش سابق اشاره شد، ماده (۳۶) قانون قدیم مقرر می‌داشت: «ورقه [گواهینامه] اختراع به هیچ‌وجه برای قابل استفاده بودن یا جدید بودن یا حقیقی بودن اختراع سندیت ندارد و...». در قانون جدید، همان‌طور که توضیح آن گذشت،^۱ چنین نصی وجود ندارد. علیرغم اینکه پذیرش اختراع بدون «پیش‌آزمایی» صورت می‌گیرد، یکی از انتقاداتی که بر قانون جدید از سوی برخی اشخاص و محافل مطرح می‌شود نیز همین شیوه است که براساس آن صرفاً با توجه به اظهارات متقاضی، اختراع ثبت می‌شود، بدون آنکه تفحصی و آزمایشی درخصوص صحت و سقم ادعا مطرح شود. در زمان قانون قدیم، در عمل قبل از پذیرش ادعای اختراع، موضوع برای اظهارنظر به وزارت صنایع اعلام می‌شد و پس از پاسخ مثبت آن، اختراع پذیرفته می‌شد،^۲ در قانون جدید، غیر از کامل بودن توضیحات مربوط به اختراع و توصیف آن و در معرض اطلاع عموم قرار داشتن اطلاعات مربوط و امکان اعتراض به فقدان شرایط اختراع از سوی اشخاص ثالث، چه قبل از ثبت و چه بعد از آن، تدبیری نسبت به این موضوع اتخاذ نشده است. البته لازم به ذکر است برخی صاحب‌نظران قائل به این دیده، هستند که ماده (۱۳) قانون جدید ارجاع به پیش‌آزمایی اختراع و احراز شرایط توسط اداره مالکیت صنعتی است. از آنجا که اولاً چنین شرط مهمی نیاز به تصریح دارد و ثانیاً ماده (۱۳) بررسی اظهارنامه را مورد توجه قرار داده و نه بررسی اختراع را، شیوه اتخاذی را اعلامی می‌داند. البته شاید گفته شود شرایط اختراع نیز جزئی از اظهارنامه است و باید احراز شود، لکن با توجه به عدم تبیین سازوکار این اقدام نمی‌توان این استنباط را پذیرفت.

(

براساس این شیوه، ادعای مخترع با توضیحات و توصیف‌هایی که راجع به اختراع انجام داده است، بدون آنکه از سوی نهاد یا ارگانی مورد بازبینی و آزمایش قرار گیرد و صرفاً براساس سوابقی که در اداره مالکیت صنعتی نسبت به آن موضوع وجود دارد، نسبت به پذیرش اختراع اقدام می‌شود. در واقع شرایط جدید بودن، ابتکاری بودن و کاربرد صنعتی داشتن، بدون آنکه دقیقاً احراز شود، به‌صرف اظهارات متقاضی اختراع پذیرفته و گواهینامه اختراع صادر و تسلیم می‌شود. در توجیه این شیوه چنین استدلال شده است که چه‌بسا اختراعاتی که پس از افشا شدن در سازمان‌های مختلف محرز می‌شود با سوءاستفاده‌های اشخاص و با هدف محروم کردن مخترع واقعی، به دروغ به نام اشخاص دیگر به ثبت رسیده‌اند و به‌دلیل کمبود کنترل‌ها در نهادهای مسئول، امکان فاش شدن اختراع و به‌کارگیری متقلبانه از آن وجود دارد. در نتیجه به‌دلیل نبود نظامی منسجم و دقیق

۱. ر. ک به: ص ۲۳.

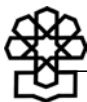
۲.

درخصوص آزمایش و بررسی اظهارات متقاضی اختراع و امکان فاش شدن آن، چاره‌ای جز اکتفا به اعلام متقاضی اختراع وجود ندارد و تا زمان دستیابی به نظامی دقیق و کامل در این خصوص باید شیوه پذیرش اختراع «اعلامی» باشد. البته ممکن است ایراد شود با توجه به اینکه اظهارنامه اختراع باید حاوی توضیح کامل راجع به اختراع باشد و نقشه‌های مربوط به آن نیز به‌طور کامل ضمن تقاضا تحویل شود، در نتیجه امکان سوءاستفاده از آن در این شیوه نیز وجود دارد و نمی‌توان آن را عاملی برای جلوگیری از آزمایش اختراع محسوب داشت. در جواب باید گفت متقاضی اظهارنامه مزبور را در عین جامعیت، به‌صورتی تنظیم خواهد کرد که برخی جزئیات و درواقع دانش فنی مربوط به آن را منعکس نکند. بنابراین، با عدم بیان نقاط جزئی و کلیدی مربوط به اختراع، به‌طوری که تشریفات قانونی نیز ضمن آن رعایت شده باشد، از این نظر نمی‌توان ایرادی وارد کرد. صرف‌نظر از موارد فوق، اگر شخصی نسبت به اختراع مزبور به‌واسطه عدم وجود شرایط معترض باشد، می‌تواند دلایل و مستندات خود را ارائه داده و از طریق دادگاه حکم به بطلان گواهینامه صادر شده اخذ کند. هر چند برخلاف بند «۴» ماده (۳۷) قانون قدیم، در قانون جدید مهلتی برای شروع بهره‌برداری از اختراع تعیین نشده تا با گذشت آن امکان ابطال آن از این لحاظ وجود داشته باشد، لکن به نظر می‌رسد با توجه به امکان درخواست ابطال گواهینامه اختراع به‌واسطه عدم وجود شرایط قانونی، می‌توان حقوق اشخاص ثالث را درخصوص اختراعی که به‌صورت حقیقی به ثبت نرسیده است، تأمین کرد.

(

براساس این شیوه ثبت اختراع، صرف اظهارات متقاضی اختراع کافی برای صدور گواهینامه اختراع نبوده و سازمان‌ها و نهادهای مختلف جهت صحت شرایط اختراع پس از اعلام متقاضی ثبت اختراع جهت تعیین درستی آن اقدام و پس از تأیید اختراع بودن موضوع مورد ادعا، اقدام به ثبت اختراع می‌شود. این فرآیند در کشورهای اروپایی تقریباً ۳ سال زمان می‌برد.^۱ در نتیجه به‌علت طولانی بودن فرآیند ثبت اختراع در کشورهای مزبور، موضوعات کم‌اهمیت‌تر که *Utility Model* نامیده می‌شوند، ظهور کرده و مورد قبول قانونگذار قرار گرفته‌اند، به‌طوری که در این‌گونه اختراع‌ها فرآیند مزبور طی نمی‌شود و متقاضی سریع‌تر می‌تواند به حمایت‌های قانونی که البته کمتر از حمایت‌های مربوط به اختراع می‌شود، برخوردار شود. فرآیند یاد شده به‌خودی خود دلالت بر آن دارد که هزینه‌های قانونی ثبت اختراع نیز بسیار زیاد است و در نتیجه امکان ثبت اختراع به‌راحتی امکان ندارد و در غالب موارد باید شرکت یا مؤسسه‌ای حامی مخترع باشد تا مشارکانه امکان ثبت آن را داشته باشد.

(

با توجه به توضیحات فوق و با عنایت به وضعیت کشورمان، به نظر می‌رسد شیوه «اعلامی» که در قانون جدید مورد پذیرش قرار گرفته است، نزدیک‌تر به حقیقت و صحت بوده و با توجه به شرایط و وضعیت نظام و کشور و همچنین مخترعین، در اکثر موارد صحیح‌تر و منطقی‌تر است و در فرضی که ادعایی نیز با عدم رعایت شرایط به‌عنوان اختراع پذیرفته شده باشد، امکان ابطال گواهینامه صادر شده توسط مراجع قضایی وجود دارد.

. -

ماده (۲) کنوانسیون پاریس مقرر می‌دارد: «در مورد حمایت مالکیت صنعتی، اتباع هر یک از کشورهای اتحادیه در سایر کشورهای اتحادیه که از مزایای قوانین مربوطه جاری یا آتی به اتباع داخلی داده یا خواهند داد برخوردار خواهند شد، بدون آنکه به حقوق خاصی که در این کنوانسیون پیش‌بینی شده لطمه‌ای وارد آید. بنابراین اتباع کشورهای اتحادیه از همان حمایتی بهره‌مند می‌شوند که اتباع داخلی دارا هستند و همانند آنان می‌توانند علیه هر نوع تزییع حق به‌شرط رعایت مقررات و تشریفات ناظر به اتباع داخلی به مراجع صالحه مراجعه کنند...».

بنابراین، براساس این ماده اتباع سایر کشورها به‌شرط اینکه اختراع خود را در ایران ثبت کرده باشند، می‌توانند از حمایت‌های مقرر در قانون ایران راجع به اختراعات و علائم و سایر موضوعات مربوط به مالکیت صنعتی برخوردار شوند. براساس بند «۲» ماده (۲) کنوانسیون: «... در کشوری که درخواست حمایت می‌شود، استفاده از حقوق مالکیت صنعتی برای اتباع کشورهای عضو اتحادیه موکول به‌شرط توقف و اقامت در آن کشور نخواهد بود...». در نتیجه، برخلاف قانون قدیم که شرط اقامت متقاضی را مقرر کرده بود در قانون جدید با توجه به ماده (۶۳) مبنی بر حاکم بودن مقررات بین‌المللی و همچنین عدم وجود چنین شرطی، مخترعین خارجی بدون اقامت در ایران و صرفاً با ثبت آن امکان حمایت از اختراعات خود را دارا می‌شوند.

براساس بند «۳» ماده (۲) کنوانسیون: «...مقررات قانونی هر یک از کشورهای عضو اتحادیه در امر صلاحیت و رسیدگی قضایی و اداری و انتخاب اقامتگاه و مقررات تعیین نماینده که در قوانین مربوط به مالکیت صنعتی پیش‌بینی شده لازم‌الرعايه می‌باشد».

نظر به اینکه امور مذکور در بند «۳» ماده (۲) از موارد مربوط به نظم عمومی و حاکمیت هر کشور است، امکان تغییر آن وجود نداشته و درواقع از جمله قوانین آمره محسوب می‌شود و متقاضیان حمایت از اختراع و علائم تجاری و... باید جهت حمایت از آثارشان آنها را رعایت کنند.

براساس قانون جدید، وظایف و اختیارات مختلف و متفاوتی به اداره مالکیت صنعتی واگذار شده است که می‌توان به شرح ذیل احصا کرد:

۱. صدور گواهینامه اختراع (ماده ۳) و همچنین تنظیم محتویات آن بند «و» ماده (۵).
۲. دریافت اظهارنامه اختراع (ماده ۶) و بررسی و قبول اظهارنامه و همچنین دریافت اظهارنامه حق تقدم براساس ماده (۹) و ماده (۱۰) در مورد بررسی رعایت شرایط و تشریفات قانونی و ماده (۱۳) و اجرای حکم دادگاه در مورد بطلان گواهینامه ماده (۱۸).
۳. براساس ماده (۱۴)، اداره مالکیت صنعتی پس از ثبت اختراع باید علاوه بر نشر یک نوبت آگهی، گواهینامه اختراع را صادر کند و در نوشت آن را بایگانی و اصل آن را به متقاضی تسلیم کند.
۴. در مورد طرح‌های صنعتی نیز وظیفه پذیرش و بررسی اظهارنامه و صدور گواهینامه و انجام سایر تشریفات براساس مواد (۲۰) الی (۲۹) نیز به اداره مالکیت صنعتی واگذار شده است.
۵. در مورد علائم تجاری و علامت‌های جمعی، بر وظایف و اختیارات فوق حق تصمیم‌گیری راجع به مالکیت علامت قبل از ثبت نیز براساس ماده (۳۷) به اداره مزبور واگذار شده است.
۶. حفظ قراردادهای مربوط به اجازه‌های بهره‌برداری از اختراع و طرح‌های صنعتی و علائم نیز به این اداره واگذار شده است (ماده ۵۰).
۷. براساس ماده (۵۷)، اداره مالکیت صنعتی با استفاده از شیوه‌های نوین، دفاتر جداگانه‌ای برای ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری پیش‌بینی می‌کند. علائم جمعی، در بخش ویژه‌ای در دفتر ثبت علائم ثبت می‌شود.
۸. براساس ماده (۵۴) قانون جدید، اداره باید اطلاعات موجود در دفاتر ثبت را قابل دسترس برای عموم قرار دهد و با انجام تشریفات لازم، اطلاعات مورد نیاز خود را دریافت کند.
۹. براساس ماده (۵۵)، اداره مزبور باید کلیه آگهی‌های مذکور در این قانون (ثبت اختراع، علامت تجاری و...) را در روزنامه رسمی کشور منتشر کند.
۱۰. تصحیح اشتباه‌های صورت گرفته در ترجمه و نسخه‌برداری یا هرگونه اشتباه اداری در مورد وظایف محول به اداره مزبور براساس ماده (۵۶) انجام می‌گیرد.
۱۱. براساس ماده (۵۷)، تمدید مهلت هر اقدامی است که در قانون برای آن مهلت معین مشخص شده است و اداره مالکیت صنعتی پس از بررسی شرایط و اعلام به اشخاص ذینفع می‌تواند مهلت درخواستی را تمدید کند.
۱۲. براساس ماده (۵۸)، در مواردی که اداره مرجع تصمیم‌گیری قرار داده شده است، باید اصل تناظر را رعایت کند. به‌موجب این اصل، طرف مقابل که قرار است تصمیمی علیه او اتخاذ شود، حق

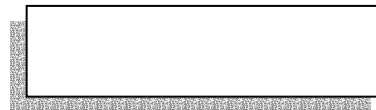

دفاع از خود را باید داشته باشد و به موجب ماده مزبور چنین حکمی صورت قانونی یافته است.

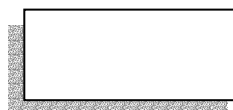
۱۳. به موجب ماده (۵۹)، کلیه تصمیمات اداره مالکیت صنعتی ظرف دو ماه از تاریخ ابلاغ یا اطلاع ذینفع قابل اعتراض در دادگاه صالح است.

۱۴. به موجب بخش دوم ماده (۶۳) قانون، ارزش مورد نیاز صاحبان ایرانی مالکیت صنعتی جهت ثبت بین‌المللی حقوق مالکیت صنعتی توسط بانک مرکزی و پس از تأیید اداره مالکیت صنعتی تأمین می‌شود. راجع به وظایف محول شده در این قانون به اداره مالکیت صنعتی که زیرمجموعه سازمان ثبت اسناد و املاک کشور است، چنانکه بیان شد، برخی به دلیل اینکه این وظایف و اختیارات مطابق رویه سایر کشورها به قوه مجریه واگذار شده است، انجام این وظایف را خارج از حیطه قوه قضائیه و زیرمجموعه آن، یعنی سازمان ثبت اسناد املاک می‌دانند. از نقطه نظر تاریخی، از ابتدای ثبت حقوق مالکیت صنعتی در کشورمان، این وظایف برعهده زیرمجموعه قوه قضائیه بوده است. ضمن اینکه در انجام این وظیفه، اداره مالکیت صنعتی پس از سال‌ها انجام امور مرتبط، تجربه کافی کسب کرده است و محول کردن این وظایف و اختیارات به سازمان دیگری مناسب به نظر نمی‌رسد. آنچه در مورد این حقوق مطرح است حمایت دولتی از آن در کنار لحاظ منافع جامعه است. اداره مالکیت صنعتی که زیرمجموعه قوه قضائیه است، در واقع از اجزای دولت به معنای عام است و از نظر حقوقی، هرگاه به صورت تخصصی موضوع مربوط رسیدگی شود و قانون و آیین‌نامه‌های مناسب نیز در کنار مراجع مزبور وجود داشته باشد، ایراد و مشکل قابل اعتنایی را نمی‌توان به رویه مزبور جاری دانست. ضمن اینکه این اداره نیز همانند سایر ادارات دولتی، تحت نظارت سازمان بازرسی کشور قرار داشته و مسئولیت حقوقی در قبال وظایف محوله دارد.

به هر حال، انتقادی که در مورد وظایف محول به این اداره درخصوص ثبت و پذیرش اختراع به نظر می‌رسد، مربوط به غیرتخصصی بودن این مرجع در مورد ممیزی و تحقیق در مورد صحت اظهارات مخترع است. در حقیقت، صرف‌نظر از اینکه شیوه اعلامی برای پذیرش و ثبت اختراع پذیرفته شده، بهتر بود مرجعی تخصصی اقدام به امور مزبور می‌نمود. در وضعیت فعلی، چنانچه مواردی به صورت ناصحیح، ثبت اختراع شود، به دلیل عدم صلاحیت اداره در بررسی صحت اظهارات مخترع، تنها راه حل مشکل، اقامه دعوا در دادگاه و ابطال گواهینامه صادر شده براساس عدم وجود شرایط مقرر قانونی است.

در این گزارش، قانون جدید با قانون قدیم مورد مقایسه قرار گرفت و نوآوری‌ها و جایگاه آن در حقوق کشورمان در مقایسه با مقررات سایر نظام‌ها، در حد اختصار بررسی شد. چنانکه در بخش‌های مختلف ملاحظه شد، قانون جدید صرف‌نظر از اینکه برخی انتقادات به آن وارد است، از جمله عدم پیش‌بینی برخی محصولات فکری مشمول حمایت یا برخی نهادهای حقوقی مانند رقابت نامشروع^۱، اما در مجموع به‌لحاظ دارا بودن مقررات تنظیمی در بخش اختراعات، علائم تجاری، طرح‌های صنعتی و... و غنای احکام آن خصوصاً در مورد مجوزهای اجباری مذکور در ماده (۱۷) و سایر مواردی که جزئیات آن در مباحث تحقیق آمد، حقوق جامعه و اشخاص ثالث و همچنین شخص مخترع یا صاحب حق علامت را به‌نحو مطلوبی مورد حمایت قرار داده است و پیشرفت غیرقابل انکاری نسبت به قانون قدیم داشته و از نظر احکام و مقررات وضع شده با مقررات و موازین بین‌المللی و سایر نظام‌های حقوقی برابری می‌کند.

در پاورقی‌ها آورده شده است.

---

۱. البته قبول داریم که عنوان این قانون با موارد مزبور (اسرار تجاری، رقابت نامشروع و...) سازگاری ندارد، لکن نظر به اینکه این موارد در زیرمجموعه این عناوین قرار دارد، به‌نظر می‌بایست درخصوص آنها نیز مقرراتی وضع می‌شود. مباحث مزبور ارتباط ناگسستنی با بحث اختراعات یا علائم تجاری دارند. اختراعی که به دلایلی ثبت نمی‌شود، آیا نمی‌تواند به‌عنوان اسرار تجاری مورد حمایت باشد؟ آیا رقابت نامشروع نمی‌تواند از جمله دلایل جلوگیری استفاده از علامت تجاری ثبت شده محسوب شود؟ لذا به‌نظر می‌رسد جا داشت مباحث مزبور نیز در قانون مورد عنایت قرار می‌گرفت. درخصوص اسرار تجاری مقاله‌ای در دست تهیه نگارنده است که برخی مسائل مزبور، به‌علاوه رویه‌های محاکم گنجانیده شده است.

:		
: نگاهی به قانون جدید ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری : مطالعات ارتباطات و فناوری‌های نوین : یوسف خلج : مسعود طارم‌سری : معاونت پژوهشی : رضا باقری‌اصل _____: _____: / / :		